

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA
V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra psychologie

NARCISTICKÁ PORUCHA
OSOBNOSTI U STUDENTŮ
PSYCHOLOGIE

Bakalářská práce

Štěpánka Holubová

Specializace v pedagogice: Psychologie se zaměřením na vzdělávání
(2009-2012)

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň, 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne.....

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování:

Děkuji své vedoucí bakalářské práce Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, podnětné nápady a čas, který mi věnovala. V neposlední řadě také děkuji všem respondentům, kteří mi poskytli potřebné informace a svým blízkým za nezištnou podporu.

OBSAH

ÚVOD	6
1 NARCISMUS JAKO PORUCHA OSOBNOSTI	7
1.1 Osobnost.....	7
1.2 Porucha osobnosti	8
1.2.1 Historie klasifikace duševních poruch.....	8
1.2.2 Kritérium normality.....	10
1.2.3 Duševní zdraví.....	10
2 NARCISMUS Z POHLEDU RŮZNÝCH TEORIÍ	12
2.1 Freud a jeho pokračovatelé	12
2.1.1 Heinz Kohut	13
2.1.2 Otto Kernberg	13
2.1.3 Karen Horneyová.....	14
2.1.4 Erich Fromm.....	14
2.2 Analytická psychologie	16
2.3 Kognitivní psychologie	16
2.4 Transpersonální psychologie.....	17
2.5 Behaviorální psychologie	17
3 NARCISMUS V HISTORICKÝCH SOUVISLOSTECH	18
4 SYMBOLIKA NARCISMU V LITERATUŘE	21
5 PŘÍČINY A PROJEVY NARCISMU.....	25
5.1 Příčiny narcismu.....	25
5.2 Projevy narcismu.....	29
5.2.1 Somatické aspekty zdraví	29
5.2.2 Psychické aspekty zdraví.....	30
5.2.3 Duchovní aspekty zdraví	33

6 ANALYTICKÁ A VÝZKUMNÁ ČÁST	36
6.1 Definice a diagnostika.....	36
6.2 Dosavadní výzkumy	38
6.3 Narcismus u studentů psychologie.....	39
6.3.1 Teoretická východiska výzkumu	39
6.3.2 Cíle výzkumu.....	39
6.3.3 Metody výzkumu	39
6.3.4 Výzkumný vzorek.....	40
6.3.5 Výsledky šetření	41
6.3.6 Shrnutí praktické části	67
ZÁVĚR:	69
RESUMÉ:	70
SEZNAM LITERATURY:	71
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK:	73
PŘÍLOHY:.....	75

Úvod

„Za vším, co je nádherné, se skrývá cosi tragického.“¹

Ještě na počátku 21. století byl - a v povědomí mnohých možná stále je - narcista považován jednoduše za člověka, který se na sebe často a samolibě dívá do zrcadla. Touto definicí bychom dnes museli odsoudit polovinu „facebookové generace“, i když neoprávněně možná jen čtvrtinu. V moderní společnosti není snaha vypadat dobře a líbit se okolí něčím nepřirozeným, naopak se stává určitou podmínkou sociální sebezáchovy. Takže to, že svetr, který nám někdo zkritizoval, hned ten den uklidíme do nejhlubšího kouta šatníku, ještě neznamená, že jsme beznadějní narcisté. Ale i tak bychom ten svetr měli vytáhnout a zamyslet se, proč je pro nás názor druhého důležitější než náš vlastní.

Po odborné stránce je představa narcistů jako arogantních, namyšlených a přehnaně sebevědomých jedinců překonána. Když bychom odklopili křehkou skořáčku, pod kterou se ve skutečnosti ukrývají, našli bychom zranitelné a vystrašené dítě, které nikdo nenaučil, jak se mít rád. Aby obstálo, schovalo se do skořáčky a vydalo se do světa cestou, kde dokonalost nebyla jen směrem, ale i cílem. „Když budu krásné, dokonalé, úspěšné a mocné, budu nedotknutelné, lidé ke mně budou vzhlížet, budou mě mít rádi a pak se konečně budu moct mít rádo i já samo...“ řeklo si. Existuje mnoho cest, které vedou k takovému sebepotvrzení. Jednu z nich Erich Fromm nastínil ve svém díle *Lidské srdce*: „*I když někteří lidé jednají tak, že tím někomu pomáhají, a jsou laskaví, dělají to často jenom proto, že se rádi vidí v této roli, jejich energie se přitom vyčerpává spíše sebeobdivem než realizováním věcí z hlediska osoby, jíž pomáhají.*“² Není tedy vyloučeno, že právě osoby z pomáhajících profesí tvoří jednu z rizikových skupin. Je tomu skutečně tak? Pokud ano, projevují se u nich dispozice k této poruše osobnosti ještě před nástupem na profesní dráhu nebo je stimulem až zakoušený pocit, že je někdo závislý na jejich pomoci, že jsou pro někoho mnohdy jedinou oporou? Jak obstojí studenti oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání v porovnání s dalšími obory Západočeské univerzity v Plzni? Doufám, že na tyto a mnohé další otázky dokáží na základě svého výzkumu podat uspokojivé odpovědi. (Ale budu se mít ráda, i když se to nepodaří.)

¹ Obraz Dorian Graye [The Picture of Dorian Gray] [film]. Režie David Rosenbaum. USA, 2004.

² FROMM, E. *Lidské srdce* [online]. [cit. 2012-04-08].

1 Narcismus jako porucha osobnosti

1.1 Osobnost

Pojem osobnost se zrodil na počátku 20. století a nahradil tak dosavadní výraz osoba, který vzešel z latinského termínu persona. Persona byl název pro hereckou masku, tedy něco, co není naší součástí, ale vystupujeme s ní na veřejnosti, abychom dobře odehráli svou roli. Zavedení pojmu osobnost si vyžádalo zjištění, že základní psychologické paradigma „určitý stimul vyvolává určitou reakci“ nepokrývá celou podstatu. Psychologická obec tak musela připustit, že mezi stimul a reakci patří ještě něco, co dává našim reakcím individuální ráz. To něco bylo označeno jako osobnost a vznikl nový předpoklad: $S \rightarrow (O) \rightarrow R^3$. Z medicínského hlediska je osobnost zkrátka součet tělesných a psychických vlastností. Z psychologického hlediska však situace zdaleka není tak jednoznačná. Psychologie se snaží zohlednit i náš sociální rozměr a fakt, že: „Člověk je biosociální produkt, veškerá lidská činnost je formována společností. Bez styku s lidmi ztrácíme podstatu své existence.“⁴ Není lehké vybrat tu nejlepší definici osobnosti, už s ohledem na to, že odborných definic existuje více než 80. E. R. Guthrie vnímá osobnost jako „systém zvyků“, J. P. Guilford ji vystihl jako „jedinečný vzorec rysů“ a R. B. Cattell ji ve své poslední verzi popsal jako: „to, co determinuje chování v definované situaci a v definovaném naladění.“ S postupujícími výzkumy bylo nutné vytvořit poněkud komplexnější definici. Nabízím dvě nejzákladnější a zřejmě i nejznámější:

- „Osobnost je pojmenování pro ten celek dispozic k psychickým reakcím, který způsobuje, že v téže situaci reagují různí lidé různě a že tyto reakce vykazují určitou jednotu citění, myšlení, vnímání, představ a snah.“⁵
- „Osobnost je organická jednota (systém) všeho tělesného a psychického, vrozeného a získaného, typická pro daného jedince, utvářená a projevující se v jeho chování (tj. činnosti a společenských vztazích).“⁶

³ S = stimul, O = osobnost, R = reakce.

⁴ HOLEČEK, V., MIŇHOVÁ, J. a PRUNNER, P. *Psychologie pro právníky*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-065-9. s. 117.

⁵ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1993. ISBN 80-85603-34-9. s. 9.

⁶ HOLEČEK, MIŇHOVÁ, PRUNNER, 2007, s. 113.

Každý člověk je tedy jedinečnou osobností a pokud je psychicky zdravý, tak svou osobnost sám za jedinečnou považuje. „*Pamatuje si na svou historii od dětství, na běh života a důležité prožitky. Ví, že je to jeho osobnost, že je to on sám. Má pocit 'jáství'*.“⁷ Osobnost je považována za relativně trvalý systém. V dětství sice podléhá změnám a její plasticita dává příležitost správné výchově a socializaci, ale v průběhu dospívání se stává více rezistentní a zůstává zachována i ve stáří. Samozřejmě se mohou vyskytnout závažné okolnosti a nepříznivé vlivy, které její stabilitu vyvedou z rovnováhy, ale současná věda má za to, že „jádro“ osobnosti se nemění. Mezi zmíněné nepříznivé vlivy, kromě celé škály životních situací, patří např. určitá organická onemocnění mozku, akutní i chronické otravy, infekce nebo specifické druhy schizofrenie.

1.2 Porucha osobnosti

*„Porucha osobnosti (dříve nazývaná psychopatie) je stav, který se projevuje nepříznivými nebo nadměrně zvýrazněnými povahovými vlastnostmi v oblasti nižších a vyšších emocí a nálad, pudů, temperamentu, vůle a charakteru a podivínským, neadaptivním až hrubě rušivým chováním, kterým trpí sám jedinec nebo jeho okolí, případně oba.“*⁸

1.2.1 Historie klasifikace duševních poruch

Některá onemocnění jsou známa už od dob starého Egypta, jako například hysterie, jiná byla pojmenována teprve nedávno, z nichž za všechny mluví právě narcismus. Nemůže být řeč o třídění duševních poruch, aniž by nebyl zmíněn proslulý řecký lékař Hippokrates, který na základě čtyř tělních šťáv vytyčil čtyři základní typy osobností, jež se v psychologii udržely dodnes. Hippokrates a jeho žáci už v době starověkého Řecka pracovali s pojmy jako mánie, paranoia nebo fobie.

V 18. st. zažila kategorizace duševních poruch významný posun. Francouzský lékař a botanik Boissier de Sauvages rozlišil choroby na základě těch nejjemnějších nuancí, až se dopracoval ke konečnému počtu 2 400. A ve Francii ještě zůstaneme, neboť dalším

⁷ ZVOLSKÝ, P. et al. *Obecná psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-494-2. s. 61.

⁸ MIŇHOVÁ, J. *Psychopatologie pro právníky*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnícké učebnice. ISBN 80-86898-70-9. s. 52.

pokrokovým lékařem byl Philippe Pinel, který se na rozdíl od svého předchůdce uskromnil na čtyři základní kategorie duševních poruch, ale podotkl, že všechny mají společného jmenovatele, a to „mentální odcizení“. S nástupem 20. století přišlo i nové „biosociální“ schéma duševních poruch navržené švýcarským psychiatrem a svého času prezidentem Americké psychiatrické asociace Adolfem Meyerem. Bylo pokrokové zejména tím, že zohledňovalo pacientovy životní zkušenosti.

Některé klasifikace upadly v zapomnění a jiné si svou platnost zachovaly po celá staletí. V současnosti je uznáván Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch – DSN, kterému dalo vzniknout schéma vytvořené v 50. letech minulého století pro americkou armádu. DSN je mezinárodně uznávaná příručka Americké psychiatrické asociace, jde v podstatě o doplnění Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN), která neposkytovala dostatečný prostor pro podrobné psychiatrické informace. Pojem narcismus se poprvé objevil roku 1980 ve verzi DSM-III a svou pozici obhájil i při zatím poslední kontrole, která vedla k novému znění - DSM-IV. V současnosti psychologická obec zvažuje, zda jej v pátém vydání DSM z poruch osobností opět nevyřadit. Profesor psychiatrie z Arizonské univerzity Andrew E. Skodol k tomu podal následující vysvětlení: „*There is a fair amount of literature suggesting that narcissism is a dimension varying amongst people and across disorders, not necessarily a disorder in and of itself.*”⁹

MKN je druhým dodnes používaným systémem, ačkoli jeho kořeny sahají více jak 100 let zpátky, kdy bylo jeho prvotním účelem sumarizovat možné příčiny úmrtí. Od té doby se MKN dostala pod hlavičku Světové zdravotnické organizace, proběhlo již deset revizí, přičemž teprve pátá revize (r. 1938) začala být zajímavá i pro psychology, neboť se v ní objevily první čtyři druhy duševních poruch (mentální zaostalost, schizofrenie, maniodepresivní psychóza a samostatná třída pro ostatní duševní poruchy).¹⁰ Při šesté kontrole se v manuálu objevily i jejich příčiny a osmá revize z roku 1965 překvapila zcela novým tříděním, které už sice zahrnovalo kategorii poruch osobnosti, nicméně narcismus bychom zde hledali marně. Nápravu zjednala hned příští revize, která se uskutečnila o deset let později, tentokrát přidělila narcismu speciální číslo a oficiálně ho tak zařadila mezi

⁹ DINGFELDER, S. *Narcissism and the DSM*. Monitor on Psychology [online]. 2011, vol. 42, No. 2 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.apa.org/monitor/2011/02/narcissism-dsm.aspx>

¹⁰ MIŇHOVÁ, 2006.

poruchy osobnosti. Obsazení narcismu v desáté verzi (MKN-10) se už zdá poněkud komplikované, názory autorů se zde totiž rozcházejí. Miňhová ho právoplatně řadí mezi ostatní poruchy osobnosti, zatímco Loranger v testovací příručce IPDE uvádí pravý opak a do poruch osobnosti řadí pouze osobnost paranoidní, schizoidní, dissociální, emočně nestálou – impulzivní a hraniční typ, histriónskou, anankastickou, anxiózní (vyhýbavou) a závislou.¹¹

1.2.2 Kritérium normality

Aby se dalo o určitém chování prohlásit, že je patologické, musíme definovat, co je a co už není normální. Vnímání normality je velmi subjektivní a tím spíš bylo třeba vytvořit co nejkonkrétnější vymezení:

- 1) normální osobnosti
 - standardní
 - nestandardní, akcentované
- 2) patické osobnosti
 - anomální
 - psychopatické

Akcentovaná osobnost se od standardní liší v tom, že jsou na ní patrné určité výrazné rysy, které u standardních osobností nenajdeme, ale tato skutečnost nemá škodlivý vliv ani na dotyčnou osobu, ani na její okolí. Také anomální osobnost neohrožuje sebe nebo ostatní, ale už se v jistém ohledu dost liší od běžného průměru. Psychopatická osobnost se sice také vymyká standardu, ale v takové míře, že tím trpí jak ona sama, tak její sociální okolí. „*Autoři se shodují v tom, že psychopatie není duševní nemoc v pravém slova smyslu, ale je to povahová úchylka, jejíž podstatou je odchylné zpracování informací, odchylná emocionalita a neadekvátní reaktivita, která je rezistentní vůči psychoterapii a výchovnému působení.*“¹²

1.2.3 Duševní zdraví

Jestliže má být na následujících řádkách popsáno jedno z duševních onemocnění, je nutné vysvětlit, jak vlastně vypadá řekněme ideál - stav duševního zdraví. Světová zdravotnická organizace jej vidí za stavem úplné tělesné, duševní a sociální pohody.

¹¹ LORANGER, A. W. *IPDE Mezinárodní rozhovor pro poruchy osobnosti: Verze pro MKN-10*. Brno, 2006.

¹² MIŇHOVÁ, 2006, s. 54.

„Na základě srovnání a syntézy různých přístupů k psychickému zdraví lze konstatovat, že duševně zdravá osobnost je taková osobnost, v níž všechny pochody probíhají optimálním způsobem, mezi jejímiž složkami a úrovněmi je harmonický vztah, zvláště mezi emocemi, intelektem a sebepojetím, což umožňuje správně odrážet vnější skutečnost i svůj vnitřní stav, reagovat pohotově a přiměřeně na všechny podněty a mít přitom převážně pocit spokojenosti, štěstí, blaha, radosti, jinými slovy tělesné, duševní a sociální pohody.“¹³ V následujících kapitolách si ukážeme, v čem se pacienti s narcistickou poruchou osobnosti této definici vymykají.

¹³ MIŇHOVÁ, 2006, s. 12.

2 Narcismus z pohledu různých teorií

Přestože mýtus o Narcissovi vznikl více než před 2 000 lety, moderní podoba narcismu je ještě v plenkách. Pojem narcismus poprvé vyšel z pera Havellocka Ellise, který ho roku 1898 definoval jako ztrátu sexuálních emocí, v důsledku jejich absorpce jedincovou sebeláskou. Paul Näcke pokračoval v podobném duchu, když tuto poruchu zařadil mezi sexuální perverze se zdůvodněním, že jsou postižení sexuálně přitahováni svým vlastním tělem. Větší pozornost zajistil narcismu až Sigmund Freud se svou studií *K uvedení narcismu* a byl to překvapivě právě on, kdo jej neviděl pouze v sexuální rovině, ale upozornil i na aspekty psychické a pracoval především s pojmem sebeláska.

2.1 Freud a jeho pokračovatelé

„Freud sám považoval svůj koncept narcismu za jeden ze svých nejvýznamnějších objevů a využil jej k pochopení řady tak odlišných jevů, jako je psychóza, láska, strach z kastrace, žárlivost, sadismus, a zároveň takových masových jevů, jako je připravenost utlačovaných tříd být loajální vůči svým vládcům.“¹⁴ Jeho úvahy mají prvo počátek u schizofreniků, kde upozoroval na absenci libidózních vztahů k vnějším objektům, a to i v případě fantazijních představ. Kam tedy libido zabloudilo? Pokud se rozhodlo usadit se v egu, podnítilo tak vznik narcismu. Freud tuto teorii později přehodnotil a výsledkem byla malá úprava – libido se nehromadí v egu, ale v id. Jeho největší zásluhou v této oblasti bylo rozlišení narcismu na primární a sekundární. Jedním z extrémů je tzv. absolutní narcismus, který prožíváme v prenatalním období. Po příchodu na svět nerozlišujeme „já“ a „ne já“, prožíváme jednotu se vším a necítíme potřebu utvářet si vztahy k okolí. Zde se nabízí zajímavá analogie: *„Duševně nemocná osoba je v situaci, která se od situace dítěte liší jen nepodstatně. Jestliže se pro dítě okolní svět ještě nevynořil jako skutečný, pro duševně chorou osobu skutečným být přestal.“¹⁵* Vnímání dítěte se ovšem změní ve chvíli, kdy si uvědomí, že je na okolí závislé a potřebuje ho k přežití. Ačkoli se však naše libido postupně rozptýlí do vnějších objektů, určitou část si schováváme i pro sebe, a tak jsme latentními narcisty po celý

¹⁴ FROMM, E. *Lidské srdce* [online]. [cit. 2012-01-11]. Dostupné z: http://www.teksty.wz.cz/fromm-lidske_srdce/fromm-ls.html

¹⁵ Tamtéž

život. „Normální dospělá osoba je taková osoba, jejíž narcismus se zredukoval na sociálně přijatelné minimum, aniž přitom úplně vymizel.“¹⁶ Najdou se ale i tací, kteří si chtějí nechat víc než jen dílek libida, a tak se vzdají vnějších vztahů ve vlastní prospěch, k čemuž podle nejslavnějšího psychoanalytika dochází ještě před třetím rokem života. Tento jev dostal nálepkou – sekundární narcismus. Na základě těchto poznatků Freud popsal stav psychózy jako návrat k absolutnímu narcismu, kdy se osoba zcela distancuje od vnější skutečnosti a jedinou skutečností je ona sama. „Je zcela vyplněna sama sebou, stala se sobě, bohem i světem“.¹⁷

2.1.1 Heinz Kohut

Tento zakladatel self psychologie se zaměřil na příčiny vzniku sekundárního narcismu. Mluvil o narcistech jako o dětech v dospělém těle. Děti se podle něj ve svých fantaziích vidí jako perfektní bytosti a rodiče subjektivně vnímají jako ideální. Během zdravého vývoje je tato představa jemně opracovávána a výsledkem je objektivní náhled na okolí i sebe sama. Podmínkou takové ontogeneze je přítomnost pečující matky, která svému dítěti poskytuje péči a ochranu. K rozvoji dítěte přispívá i tím, že zrcadlí jeho přednosti a kvality. Pokud v některé z podmínek rodič selže, dítě je poznamenáno traumatem a v sebeobraně si vytváří tzv. falešné self. Zatímco Freud byl k možnostem léčby u narcistických pacientů skeptický, neboť byl přesvědčen, že dotyční nejsou schopni s psychoanalytikem navázat vztah a usnadnit mu tak práci díky přenosu, Kohut tuto možnost nevyklučoval a odmítal, že je narcismus nevléčitelný.

2.1.2 Otto Kernberg

Otto Kernberg stejně jako Kohut spatřoval prvopočátek narcismu v rodinném prostředí, ale na rozdíl od svého kolegy odmítal tvrzení, že narcismus odpovídá určitému vývojovému stádiu dítěte. Hovořil o něm jako o patologické struktuře, jejímž viníkem jsou nedostatečně empatictí a citově chladní rodiče, ve většině případů především matka. Dítě podle něj v takové atmosféře brzy logicky vyvodí, že musí posilovat ty vlastnosti, jež u rodičů vzbuzují alespoň částečně kladnou odezvu. Na základě těchto závěrů Kernberg popsal základní rys narcistické

¹⁶ FROMM, E. *Lidské srdce* [online]. [cit. 2012-01-11]. Dostupné z: http://www.teksty.wz.cz/fromm-lidske_srdce/fromm-ls.html

¹⁷ Tamtéž

osobnosti – neustálé střídání pocitů grandiozity na jedné straně a bezcennosti a prázdnoty na straně druhé.

2.1.3 Karen Horneyová

Karen Horneyová je známá svou opozicí vůči Freudovým názorům a nebylo tomu jinak ani u narcismu. Stěžejní roli v teoriích této analytičky hrál sociální a kulturní kontext. Podle Horneyové je pro dítě zásadní konfrontace s faktem, že je „pouze“ lidskou bytostí. V důsledku tohoto omezení se uchýlí k narcistickému pojetí sebe sama, které mu poskytuje pocit bezpečí. Horneyová vyzorovala mnoho narcistických rysů osobnosti, které tuto poruchu definují i dnes jako například: tendence mluvit ve společnosti o svých unikátních myšlenkách, vlastnostech, objevech a své výkony vnímat jako nadprůměrně kvalitní a významné. Jako základní chybu stanovila identifikaci se svým zbožštělým ideálním Já. *„Narcismus ve svých teoriích Horneyová zařazuje do stejné skupiny jako perfekcionismus a agresivně-mstivý typ. Společně mají tyto typy především hledání dominance, potřebu mít vše pod dokonalou kontrolou, všechno zvládat, se vším si umět poradit a být vždy připravený.“*¹⁸

2.1.4 Erich Fromm

Freudův výklad inspiroval i představitele neofreudismu Ericha Fromma, přestože se jeho dělení narcismu ubírá poněkud jiným směrem a zaobírá se kromě narcismu individuálního i narcismem národů. Odlišil dvě formy narcismu. Benigní, která je ve své podstatě prospěšná a vede člověka k práci na svém díle (např. u tesaře, vědce, farmáře). Energie, která žene dílo kupředu, je částečně narcistická, ale daná osoba musí mít nutně vztah ke skutečnosti, tudíž je narcismus zároveň zkrocen. Protipólem je forma maligní, při které je objektem zájmu něco, co už daná osoba má – tělo, názory, zdraví, bohatství,... nemusí tedy oproti tvořivým narcistům vyvíjet žádné úsilí. Ten, kdo nedosáhl ničeho, nebude schopný ocenit to, čeho dosáhli druzí, a tak se raději zahalí do své zdánlivé grandiozity a bude ji vystavovat na odív, aby se nepřišlo na to, že je jen výsledkem jeho obrazotvornosti. U skupinového narcismu se většinou smísí maligní i benigní forma. Ve společnosti, která nemá

¹⁸ BARTOŠ, F. *Narcismus: Teorie, výzkumy a možnosti jeho měření*. [online]. [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/narcismus-teorie-vyzkumy-a-moznosti-jeho-mer>

prostředky k tomu, aby se postarala o většinu svých členů, a ti jsou kulturně i ekonomicky frustrováni, je probuzení narcismu možností, jak zabránit projevům nespokojenosti. Narcistická pýcha pramenící z členství ve skupině, je často pro nižší třídu jediným zadostiučiněním. Navíc skutečnost, že s určitými stanovisky souhlasí miliony lidí, z nich dělá stanoviska rozumná. Těchto faktorů v minulosti využil ne jeden diktátor.

Už Freud viděl jako jednu z dalších pohnutek ke sdílení skupinového narcismu Koperníkovy objevy v oblasti vesmíru. Zejména pak zjištění, že Země není středem vesmíru a znevážení lidstva z vesmírné perspektivy, jsou podle něj zodpovědné za aplikaci narcismu na rasu, národ či ideologii. V díle Ericha Fromma se též setkáváme s myšlenkou, že technický pokrok posiluje lidskou samolibost: „*Narcistická pýcha člověka, že je stvořitelem dříve jen vysněného světa věcí, objevitelem rádia, televize, atomové energie, transplantací a cestování v kosmu a že dokonce může být potenciálně tím, kdo zničí celou zeměkouli, mu poskytla nový objekt pro narcistické sebepřeceňování.*“¹⁹ Podle Fromma může být skupinový narcismus stejně zhoubný jako extrémní narcismus jediné osoby. Narcismus v jednotlivcích se podle Fromma zredukuje zajištěním důstojných podmínek života, povzbuzováním mladých lidí k objektivitě a vštěpováním myšlenky, že jedinec v sobě obsahuje celé lidstvo = „já jsem ty“. „*Člověk může být lidským jedině v klimatu, v němž může očekávat, že on a jeho děti budou žít a že zažijí příští rok a ještě mnoho roků dalších.*“²⁰

Fromm si jistě uvědomoval, že překonání narcismu není nic jednoduchého, když ho sám nazval vášní, jejíž intenzita je často silnější než sexuální žádostivost a pud sebezáchovy. Ve Frommových úvahách nabízí vysvobození filozofie buddhismu, která nabádá, abychom se zbavili chamtivosti a svých tužeb, kterých není možno dosáhnout, a namísto toho si uvědomili svou skutečnost, skutečnost nemocí, stáří a smrti. Je třeba připustit si křehkost a zranitelnost vlastního ega, jedině tak se můžeme otevřít světu. Svá poselství na toto téma přináší i jiná náboženství, například Starý zákon: „Miluj svého bližního jako sebe samého.“ a mladší rada z Nového zákona: „Miluj svého nepřítele.“

¹⁹ FROMM, E. *Lidské srdce* [online]. [cit. 2012-01-11]. Dostupné z: http://www.teksty.wz.cz/fromm-lidske_srdce/fromm-ls.html

²⁰ Tamtéž

2.2 Analytická psychologie

„V analytické psychologii se stránka osobnosti představovaná vnějšímu světu označuje jako persona. Její funkcí je chránit pravou osobnost a přizpůsobovat ji okolí. Může jí však také bránit v projevech, což vede k poruchám, mimo jiné k narcistickým.“²¹ Jung zastával názor, že pacientova duševní výbava může vědět mnohem lépe než lékař, co je pro něj dobré, proto by měli terapeuti respektovat funkci obranných mechanismů a zacházet s nimi velmi opatrně a nenásilně.

U narcisticky zraněných lidí nacházíme nedostatek animy a přemíru persony. „Pod pojmem animus Jung chápal nevědomý obraz muže v psýché ženy. Protiklad tvoří anima – nevědomá ženská stránka v psýché muže.“²² To, že vyrůstáme v patriarchálně založené kultuře, má za následek patriarchální požadavky našich rodičů - děti jsou například vedeny k popírání bolesti, aby vypadaly statečně. Je v nich posilován negativní animus, který podporuje racionalitu, odsuzující soudy, kolektivní názory atd. Animus je pozitivní, pokud v sobě neseme pozitivní obraz matky. Ten však narcisticky zraněný člověk nemá, tudíž je to on sám, kdo k sobě musí projevit mateřskost. Podle Junga v sobě narcisté nenalézají jakéhosi anděla, který by jim našeptával laskavé postoje k sobě samému, a oni tak nemohou vést rovnocenný dialog se svým nevědomím.

2.3 Kognitivní psychologie

Narcismus se pokusila interpretovat i kognitivní psychologie, největší pozornosti se mu dostalo od Judith S. Beckové, která nastínila možnou příčinu typického narcistního chování. Je za ně odpovědné buď velmi hluboké trauma z dětství nebo méně závažné traumatizující zážitky, které se však často opakovaly. Následkem jsou chybné vzorce smýšlení o sobě, druhých i o světu jako takovém. Tyto vzorce jsou však díky obranným mechanismům uzamčeny v nevědomí a do vědomí se z bezpečnostních důvodů dostává pravý opak. Nevědomý koncept: „Jsem horší než druzí.“ je vědomím prezentován jako: „Jsem lepší než

²¹ ASPER, K. *Opuštěnost a sebeodcizení: Nové přístupy k terapii narcistické poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. Spektrum, 61. ISBN 978-80-7367-453-3. s. 17.

²² ASPER, 2009, s. 172.

druzí.“ V důsledku toho mají velkou potřebu soutěživosti, připadají si nadřazení a očekávají zvláštní zacházení.

2.4 Transpersonální psychologie

Transpersonální psychologie, která je založena na lidské potřebě spirituálního přesahu, se narcismem zaobírá především z hlediska pocitů oddělenosti a samoty, které při odříznutí vnějšího světa přirozeně vznikají. Po narození se cítíme být s matkou spojeni jako jedna jediná bytost, dříve či později nicméně musí dojít k oddělení. Ne vždy tento proces proběhne bezproblémově. Lidé jako by pocit sjednocení s druhou osobou vyhledávali v průběhu celého života. Závislost na sexu je v řadě případů založena právě na opakované touze po krátkodobém splynutí. Pocit oddělenosti je u těchto lidí posílen i tím, že jejich život zcela postrádá duchovní rozměr. Narcisticky zraněný člověk zná ve svém tragickém sebeodcizení málo souvislostí přesahujících já – například vděčnost vůči něčemu vyššímu. Zejména v minulosti někteří rodiče narcistické trápení ještě přiosťrovali výkladem Boha jako mstivého a ničivého, jako někoho, kdo ví o všem, co jsme udělali. Pocity viny se tak stále stupňovaly a někteří lidé se z pouhého strachu uchýlili do klášterů, kde se snažili vysloužit si spasení.

Dle transpersonální psychologie se lze meditačními praktikami přenést přes různé vnitřní blokády. Prožitky z této terapie mohou mít podobu různých vizí či setkání s anděly, o kterých významný představitel transpersonální psychologie Kenneth Wilber ve svém díle *Atman Project* tvrdí, že jsou to vysoce postavené archetypové formy naší vlastní bytosti. V průběhu léčení pacient dokáže přijmout nejen vlastní nedokonalost, ale i nedokonalost ostatních. „*Pozná božské v sobě i ve druhých. Člověk si nyní může dovolit chyby, a přesto se cítit dobře a bezpečně.*“²³

2.5 Behaviorální psychologie

Behaviorální přístup sleduje zejména narcistické vzorce chování a možnosti jejich nápravy. Snaží se pacienty zocelit v přijímání kritiky a zmírnit jejich přecitlivělost k negativním projevům okolí. Dále si klade za cíl zvýšit jejich míru empatie, vzbudit respekt k potřebám druhých a naučit dotyčné rozumět svým pocitům a akceptovat je.

²³ ASPER, 2009, s. 110.

3 Narcismus v historických souvislostech

Erich Fromm zachází ve svých úvahách až do doby před 35 000 lety, kdy vznikaly první jeskynní malby, které podle něj odhalují první náznaky narcismu. Jsou důkazem, že člověk má přirozenou potřebu tvořit a zanechat na světě svůj otisk, což se projevuje nejen v umění, ale i v práci nebo sexualitě.

Nástup křesťanství a založení římskokatolické církve se podílely na částečném útlumu narcismu, a to především dogmaty o všemohoucnosti Boha, univerzálnosti člověka a požadavkem pokory. Náboženství přímo varovalo před egoistickým zájmem o vlastní osobu a řadu lidských přirozeností označilo za hříchy. Popření individualismu však nezabránilo vzniku skupinového narcismu, který u příslušníků této církve logicky vznikl, neboť o sobě tvrdila, že je jedinou cestou ke spáse a papež je zástupcem Krista. Z rukou se vymkla i kázání o všemohoucnosti Boha a lidé se s ním namísto pokory začali ztotožňovat.

O nápravu se v 18. a 19. století pokoušel humanismus a v tezíh tehdejších myslitelů, jakými byli Spinoza, Leibniz, Rousseau, Herder, Kant, Goethe či Marx, se rodila myšlenka, že lidstvo obsahuje každého jedince a jedinec obsahuje veškeré lidstvo. Teoreticky tak vyloučili existenci jakékoli skupiny, která by měla na základě vnitřní převahy výsadní postavení. Tyto mírumilovné názory a pilře církve poněkud znevážil postoj německého filozofa Friedricha Nietzscheho, který v souladu s nihilismem²⁴ hlásal, že Bůh je mrtev a lidé by se měli smířit s tím, že musí vzít život do vlastních rukou a nemohou se na nikoho spoléhat. Je třeba, aby mobilizovali svoje schopnosti a přešli do vyššího vývojového stádia, poněvadž člověk je pouhým článkem řetězce, který začal opicí a končí stádiem nadčlověka, který se chopil vůle k moci, jedná svrchovaně a může ovládnout celý svět.

Další ranou byla pro humanismus první světová válka, ale teprve druhá světová ukázala, jaké škody dokáže narcismus napáchat. Narcisticky narušení lidé jsou dříve či později konfrontováni s depresivní fází, ve které už pro ně neexistuje nic a nikdo, truchlí pro své zemřelé já, které bylo vším. Je zcela pochopitelné, že se snaží těmito pocitem v budoucnu předcházet. Nabízí se dvě srovnatelně destruktivní metody - buď dotyční zvětší svůj narcismus do té míry, že se ho žádný vnější nezdár nemůže dotknout nebo se snaží získat

uznání milionů lidí a potvrdit si tak svou dokonalost. Té druhé možnosti se chopil Adolf Hitler inspirován Nietzscheho idejemi, které si bohužel vyložil po svém. Potřeba umlčet kritiku je nezbytná (koncentrační tábory), aby narcisté nepropadli šílenství, a je to právě jejich šílenství, které často vede k úspěšnosti, jelikož jim nedovoluje o svém úspěchu pochybovat. Přesvědčení o vlastní dokonalosti a neporazitelnosti je zároveň mnohdy to jediné, co je dokáže svrhnout. Vlastní chyby z nedostatku objektivit stály vítězství nejen Hitlera, ale i Napoleona, když při svých velikášských plánech podcenili ruskou zimu. Nacistická totalitní ideologie poskytla příkladný materiál pro studii skupinového narcismu.

Druhá světová válka se pro téma narcismu ukázala celkově jako přelomová. Psychiatri se po válce shodli, že ve svých ordinacích globálně řeší jiné symptomy než na počátku 20. století. Hromadily se případy lidí se slabým pocitem vlastní hodnoty, sužovaní potřebou dokonalosti, hnání povinností úspěchu a citově vyprahlí, co se vztahů týče. A tak se od 60. let 20. století objevovaly první zmínky o narcismu jako o historicko-sociálním typu osobnosti s vysokou četností v západních společnostech. Prvním, kdo se zasadil o prozkoumání poválečného narcismu, byl americký historik a sociolog Christopher Lasch. Vnímá narcismus jako obrannou strategii, která se v lidech aktivizovala jako reakce na vznik nové moderní společnosti. Za hlavní iniciátory této změny označil ztrátu historické kontinuity, oslabení patriarchálního uspořádání rodiny a konzumní kapitalismus, který přináší narcistům nová pokušení - možnost být atraktivní, krásný, slavný a oblíbený. Spolu s počtem příležitostí se zvyšují i požadavky společnosti, soutěživost a ambice. Dochází k posunu hodnot a v souvislosti s charakteristickým smýšlením společnosti se začíná hovořit o tzv. americkém snu, ve kterém má mladý člověk vše, po čem by mohl toužit, pobízen ctižádostivými rodiči dosáhne dobrého vzdělání, disponuje penězi, ale přitom je zoufalý z vysokých nároků společnosti a z očekávání svého okolí. V důsledku toho se mění pohled na sebe sama a nezdědka dochází k sebedupřehodnění a devalvací vlastní hodnoty. Proto Lasch dává přednost termínu sebedupřehodnění před výrazem sebeláska, který označuje jen jednu miskú vah a fázi depresí a sebetřýznění opomíjí. „*Narcista je podle Lasche chronicky znuděný člověk*

²⁴ Nihilismus = filozofické stanovisko, které se vyznačuje negativním postojem ke všeobecně přijímaným mravním, kulturním, společenským, ... hodnotám.

*neutuchající v hledání okamžité intimity – emočního polechtání bez angažovanosti a závislosti.*²⁵

V Laschově stopách šel sociolog a humanista Richard Sennet, který kromě konzumního kapitalismu viděl příčinu i v úpadku náboženského vlivu, díky němuž se člověk musel vyrovnat s odpovědností za svůj život. Největší pastí na narcisticky zaměřenou společnost je podle něj konzumní trh, který nás zásobuje novými a novými možnostmi a rozšiřuje tak spektrum ještě nenaplněných potřeb. Je pak téměř nemožné dosáhnout absolutní satisfakce.

Na díla předchozích dvou teoretiků navázal francouzský filozof a sociolog Gilles Lipovetsky, který sklony k narcismu vnímal jako jeden z neodmyslitelných znaků postmoderní společnosti. Pohnutku k tomuto posunu pozoroval ve všeobecné tendenci přesouvat osobní zájem ze sféry veřejné na rovinu intimní, k čemuž v nemalé míře přispěl i rozvoj psychologických věd, které člověka přímo vyzývaly, aby se zabýval sám sebou. Lipovetsky mimo jiné ukázal trochu jiný pohled na narcisty, než jaký byl dosud předkládán. V jejich sebelásce a touze po dokonalosti viděl především prokletí, „...*dochází k závěru, že narcisté se žíví, spíše než-li obdivováním svého Já, jeho nenávisí.*“²⁶ V průběhu druhé poloviny minulého století navíc Lipovetsky zaznamenal významný posun - už to není vnější nátlak společnosti, co lidi nutí žádat od sebe nemožné, ale jsou to oni sami, kdo na sebe kladou nesplnitelné nároky a ženou se za dokonalostí.

²⁵ BARTOŠ, F. *Narcismus: Teorie, výzkumy a možnosti jeho měření*. [online]. [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/narcismus-teorie-vyzkumy-a-moznosti-jeho-mer>

²⁶ BARTOŠ, F. *Narcismus: Teorie, výzkumy a možnosti jeho měření*. [online]. [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/narcismus-teorie-vyzkumy-a-moznosti-jeho-mer>

4 Symbolika narcismu v literatuře

Když je řeč o narcismu, nelze nezmínit jednu z nejslavnějších Ovidiových proměn. Její hrdina Narkissos vstoupil do života se zvláštní věštbou, totiž že bude mít dlouhý život, „*Jestliže nepozná sebe.*“²⁷ Čas běžel a z dítěte vyrostl překrásný mladík, nad jehož vzhledem se tajil dech dívkám, mužům i nadpozemským bytostem. Jeho pozornost si však nevyprosila ani nymfa Échó, která se díky svému zatracení zmůže jen na opakování posledních zaslechnutých slov. Náš hrdina však náklonnostmi okolí jen opovrhoval, až jednou někomu zlomil srdce natolik, že oběť zvolala k nebesům krutou kletbu: „*Tak ať miluje se sám a nikdy své nedojde touhy!*“²⁸ Bohyně Nemesis vše ztvdila a Narkissova sudba byla zpečetěna. Osudného dne se naklonil nad vodní hladinu, aby utišil svou žízeň. To, co spatřil, ho uchvátilo natolik, že se odmítal od pramene vzdálit a postupně umíral hladem a bděním. Nemohl se však od své lásky odtrhnout, ale také ji nemohl uchopit ani políbit. Nakonec si uvědomil své neštěstí:

*„Jsem to já sám! Ted' chápu a již mě můj neklame obraz!
Hořím láskou k sobě, svým plamenem pražím i prahnu!
Co mám činit? Mám prosit, či dát se prosit? A zač mám
prosit? Je u mne, oč lkám! Mám vše, a proto jsem nuzný.“*²⁹

Věštba se naplnila a Narkisse potkal všem dobře známý a tragický konec. Smrt však pro něj byla vysvobozením. Doslova zemřel láskou:

*„Smrt však není mi těžká, vždyť bolesti pozbudu smrtí:
přál bych si jen, by tento, ježž miluji, vytrval déle!
Takto v jediném dechu my dva ted' zhasneme spolu.“*³⁰

I v tomto zdánlivě jednoznačném vyprávění najdeme zajímavou symboliku. Odezva (latinsky échó) a obdiv jsou tím, po čem narcisticky zraněný člověk touží a je ochoten kvůli tomu učinit nejen jeden kompromis. V Ovidiově podání však Narkissos nedokáže milovat ani Échó. To ukazuje na hluboko tkvící neschopnost narcisticky narušených lidí skutečně

²⁷ NASO, P. O. *Proměny*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1956. Nesmrtelní, sv. 31. s. 88.

²⁸ NASO, 1956, s. 92.

²⁹ NASO, 1956, s. 94.

³⁰ NASO, 1956, s. 94.

přijmout pravou odezvu, opravdové uznání na emocionální úrovni. Dokážou sice intelektuálně pochopit, že učinili něco hodnotného, ale nedostává se jim vnitřní rezonance, aby to mohli i cítit. V pozdějších verzích této báje se objevují mnohá alternativní zakončení. Například řecký autor Conon nechal Narkissa spáchat sebevraždu, což se bohužel stává i mimo svět fantazie, když už narcisticky zranění lidé neunesou tíhu své deprese, kritiky a nenaplněných přání. O století později dal mýtu novou podobu Pausanius. Narkisovi daroval život a nechal ho, aby se zamiloval do svého dvojčete namísto do sebe. I tento druh narcistického přilnutí lze pozorovat u reálných osob. Příkladem je narcistický muž, který se zamiluje do ženy a od té chvíle ji považuje za svou. Tím pro něj získává mimořádné kvality, promítá do ní své skvělé domnělé vlastnosti, neboť ji považuje za svou součást a nakonec se do těchto jejích vlastností beznadějně zamiluje, aniž by si všiml, že více než ji vlastně miluje sám sebe. Náhled na vztah s narcistickým člověkem poskytuje ukázka z bajky o paní Huse a panu Pávovi, kteří se rozhodnou uzavřít sňatek. Oddávající je poněkud zaskočen tak nesourodým párem a optá se snoubenců, zda je u nich všechno v pořádku. Na to Páv odpoví: „Má žena i já mě šíleně milujeme.“

Jak je vidět, prvky typické pro narcistickou poruchu jsou ukryty i v lidové tvorbě a analytický výklad těchto děl nám může poskytnout názorný výklad problému. Ten je promítnut i do známé pohádky O třech havranech, která se odvíjí od narcistického zranění způsobeného zklamáním vlastních rodičů. V našem případě se prohřeší tři bratři, když místo mše hrají za kostelem karty. To je však pro jejich matku odsouzeníhodný čin, synové se nezachovali podle jejího přání, a proto je prokleje v havrany, kteří jsou v mytologii spojováni s depresí, temnotou a neštěstím. Spásou je pro ně jejich sestřička, která vždy jednala podle pravidel, ale ztrátou bratrů je velmi zarmoucena a vydává se je hledat. S sebou si bere jedině, a to židličku, která upozorňuje na další příznak této poruchy, narcistům totiž dělá problém usadit se a odpočívat. Ve své snaze setkat se s bratry dojde až na konec světa, kde jí hvězdy poradí, že své milované najde ve skleněné hoře. Sklo je názorné v tom, že přes něj sice vidíme, ale nedokážeme přes něj cítit, být s někým v kontaktu. Přes mnohé další nástrahy se dívce podaří bratry vysvobodit, ti poté získají lidskou podobu a dívka v nich opět pozná své příbuzné. Všichni čtyři ve skutečnosti představují více stránek jediné osobnosti, kterou tvoří poslušná část (sestřička) a část odporující rodiči (bratři). Z jungovského pohledu jsou bratři jednak symbolem potlačeného Já a jednak symbolem mužského prvku, který bylo třeba

integrovat. Happyend na pohádkové i analytické rovině tkví v obnovení příbuzenského vztahu a ve společné cestě domů.

Velikášské touhy se odráží v pohádce O rybáři a jeho ženě, kde bratři Grimmové přiřkli své hlavní postavě neutuchající přání moci, které v narcistech dřímá. Rybářově ženě nestačila útulná chýše na břehu moře, později ani domek, zámek, status královny, císařovny, ani papežky, kterých se jí díky poddajnosti jejího muže a nekonečného vděku zachráněné ryby podařilo dosáhnout. Přesto jí nespokojenost nedala spát, až si uvědomila, že neumí ovládat Měsíc ani Slunce a poručila rybáři, aby ji nechal udělat Bohem. Naučit se být tím, čím jsme, není tak lehké, jak by se na první pohled mohlo zdát a v očích narcisty už vůbec ne.

V tomto duchu by se dalo jistě pokračovat a v narcistické terminologii bychom mohli vyložit spoustu dalších pohádek v čele se Sněhurkou, v níž je jasně vidět neadekvátní reakce na kritiku zrcadla a nezastřená touha pomstít se tomu, kdo nám bere slávu.

Ovidius by byl možná překvapen, kdyby viděl, kolik světových literátů svou bájí inspiroval. Narcistické rysy najdeme v tvorbě Fjodora Dostojevského, Rainera M. Rilka, ve Stendhalově románu Červený a černý a nechybí ani ve slavné sérii knih o Harrym Potterovi, kde je krása, marnivost a arogance připsána ženské postavě, jejíž jméno mluví samo za sebe – Narcissa Malfoy.

Zvláštní pozornost si jistě zaslouží věhlasný román Oscara Wilda *Obraz Doriana Graye*. Ústřední postavou je mladičkový pianista Dorian Gray, který víc než svými schopnostmi přitahuje pozornost svým vzhledem. Jeho úchvatnou krásu docení i malíř Basilov a rozhodne se ji přenést na malířské plátno. Pod vlivem okolí se z prostého a skromného Doriana stává člověk, kterému bylo tak dlouho podsouváno, jak je krásný a jak by si toho měl vážit, než se jeho čelo zvrásní stářím, až se tento strach z nemilosrdného času usídlil i v jeho vlastní mysli. Když poprvé spatřil svůj portrét, uvědomil si, jak je jeho krása pomíjivá: „*Žárlím na všechno, co má krásu, která neumírá. Žárlím na ten portrét, který jste mi namaloval. Proč ten si uchová to, co já musím ztratit? Každíčký prchající okamžik mne o něco obírá a jemu něco dává. Ach, kdyby to tak mohlo být opačně! Kdyby se mohl měnit ten obraz a já mohl být pořád takový, jaký jsem teď! Proč jste to namaloval? Vždyť se mi to jednou vysměje - přišerně se mi to vysměje!*“ Oči se mu zalily horkými slzami.³¹ A tak se Dorian zamiloval do vlastního obrazu,

³¹ WILDE, O. *Obraz Doriana Graye*. 2. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1964. Kapka. s. 36.

který od té doby odrážel pohnutky jeho duše. Malba reagovala na každý hřích, zatímco skutečná tvář jakoby stále patřila nevinnému dítěti. V tomto jediném románu Oscara Wilda je však ukryto více než jen morální poselství. Z Dorianova chování jsou více či méně zřetelné rysy narcistického člověka. Zcela evidentní je zejména strach ze stáří. Stáří, nemoc a smrt u těchto jedinců vyvolávají panický strach. Dalším výmluvným momentem byl okamžik, ve kterém Dorian opustil svou první lásku, když nespĺnila jeho očekávání ohledně svého zpěvu. Pro narcisty je příznačný rychlý přechod od idealizace k pohrdání. Často sní o ideálním partnerovi a v realitě ho pak mnohdy jako ideálního vnímají, je pro ně zachráncem, zdrojem veškerého štěstí a lásky, zbožšťují ho a kladou na něj mnoho požadavků. Odtud už je jen krůček k jeho „selhání“. Typický scénář zní: „Buď budeš takový, jakého tě chci mít, nebo přestaneš existovat“. Kromě toho byl celý Dorianův život přehlídkou zdařilých pokusů, jak si zajistit neobvyklé pocity. S tímto problémem se potýká většina takto nemocných osob.

5 Příčiny a projevy narcismu

5.1 Příčiny narcismu

Ačkoli jsou názory na příčiny narcismu stále poněkud rozmanité, některé faktory se objevují opakovaně již od počátků jeho éry. Dosavadní výsledky výzkumů popírají roli dědičnosti, ale připouštějí, že takové charakterové rysy jako arogance, namyšlenost či pohrdání mohou vlivu heredity podléhat. Nejvíce skloňovanou příčinou je nevhodná výchova – ve smyslu rozmazlování, omezování soukromí, poskytování lásky a náklonnosti jen za odměnu, přenášení nepřiměřené odpovědnosti na dítě atd. Jak podotkl německý básník Christian Morgenstern: „Nejlepší výchovná metoda je obstarat dítěti dobrou matku.“

Patologický narcismus je charakterizován jako zřetelná porucha pocitu vlastní hodnoty, tedy sebelásky. Kladný vztah k sobě je určujícím pro veškeré vztahy k okolí. Dětský psychoterapeut D. W. Winnicott prohlásil: „*Existuje období, ve kterém je nemožné popsat kojence, aniž by byla popsána matka.*“³² Jedním z případů, kdy je vztah matka - dítě narušen a půda pro vzkvétání narcismu dokonale připravena, je rodina, kde figuruje matka, která sama trpí škodlivým sebepojetím. „...*děti matek, které samy nemohly ve svém dětství prožít bezpodmínečnou lásku, se rychle učí intuitivně rozumět jejich potřebám a vycházet jim vstříc.*“³³ Potlačují pocity, které jejich matky netolerují a naopak rozvíjí to, co je žádoucí, aby si v rodině vydobyly právo na existenci, které si bohužel nedokážou dát samy a jsou doslova závislí na pozitivním zrcadlení od těch, kteří je přivedli na svět. Pozitivní zrcadlení však dělá problém právě těm rodičům, kteří nedokážou mít rádi ani sami sebe. Navíc jestliže se dítě chová v souladu s rodičovskými požadavky, jejich narcistické uspokojení tak ještě více přizívuje.

„*Dítě se učí mít samo sebe rádo, jestliže mu matka dokáže zprostředkovat pocit, že je milováno prostě proto, že je. V této atmosféře se u dítěte dostavuje blažený pocit a roste jeho jistota, že je na tomto světě chtěné a vítané. Tímto způsobem může matčina láska jasně zaujmout místo v osobnosti dítěte.*“³⁴ Bylo již mnohokrát prokázáno, že dítě dokáže rozlišit

³² ASPER, 2009, s. 42.

³³ RÖHR, 2001, s. 24.

³⁴ RÖHR, 2001, s. 26-27.

odmítání a náklonnost ještě v matčině lůně. Pro zdravý vývoj dítěte je ideální, když rodiče dokážou vytvořit takové prostředí, ve kterém si dítě jejich pozornost nemusí zasloužit. Když je člověk odměňován za to, že není sám sebou, a trestán za to, že je, existuje jen jedno řešení, jak se přizpůsobit. Pokud děti pochopí, že jejich potřeby nemohou být naplněny, pokud jim svět začne nahánět strach, udělají to, co jim v danou chvíli připadá jako nejlepší řešení – odvedou své zranitelné já do fantazijního světa, kde ho nedokáže nic ohrozit. Jestliže se s bezprávím setkává opakovaně, nebo bylo trauma příliš závažné, vzniká chorobné přesvědčení: *„Nikoho nepotřebuji, jsem mnohem lepší než osoba, od které bych měl očekávat lásku, jsem sám svým ideálem. Nenávidím tě za to, že mi nedáváš to, co mi přísluší, ale neukážu ti, že něco potřebuji.“*³⁵

Zdrojem narcistického opuštění je i případ rodiny, kde dítě převezme roli rodiče a uspokojit matčiny či otcovy potřeby se mu stane celoživotní náplní. Když v této úloze selže, zažívá silné pocity viny. Jde o jeden z případů, kdy lidé zaměňují uznání výkonu za lásku. Tak vzniká negativní scénář: „Musím toho hodně vykonat, abych byl milován.“ Dítě se navenek může projevovat jako zhýčkané, neboť cítí, že je pro matku nebo pro otce tím nejdůležitějším. V krajním případě se takto „uvězněné“ děti naprosto sžijí se svou rolí oběti nebo věčného pomocníka a pocit jejich vlastní hodnoty kolísá v závislosti na tom, zda jsou právě někomu nápomocní. V pozdějším stádiu se dokonce naučí předstírat, že samy žádné potřeby nemají. Rodiče, kteří mají problém s tím, aby své dítě nechali odpoutat od své osoby, často trpí pocitem, že jim tímto krokem bude zároveň sebrána role rodiče a oni se budou cítit méněcenní, osamocení a nemilovaní. Hlavní manipulace rodičů spočívá ve výčitkách typu: „Celý život jsem se pro tebe obětoval, mám jen tebe....Jsem tvůj otec, musíš mě milovat...“ Psychologové proces osamostatňování dítěte popisují slovy „v lásce nechat být“. Bohužel se v nemalé míře setkáváme s případy, kdy rodič osobitost a svébytnost svého potomka doslova podkopává. Nedovolí tak svým dětem, aby samy sobě byly dobrou matkou a dobrým otcem. Pokud proces osvobození nefunguje, probouzí se v dětech nenávisť, která je však jen další formou závislosti. Když někoho nenávidíme, máme k němu rovněž vazbu.

Dalším patologickým výchovným prvkem je přesvědčování dítěte, že nemá právo na svá vlastní tajemství. Rodič argumentuje tím, že by se dítě dopustilo zneužití důvěry. Jde o nezdravou snahu mít úplně všechno pod kontrolou. V souvislosti s touto výchovou hovoříme

³⁵ RÖHR, 2001, s. 28.

o tzv. „teroristické lásce“. Život ve zlaté kleci však vede k tomu, že se zneužívání nedokážou na svět dívat vlastníma očima nebo dokonce věřit tomu, co vidí. Nerozvíjí své silné stránky, protože by to v očích rodičů ubralo na jejich „dokonalosti“.

Omylu se dopouštějí i rodiče, kteří svého potomka stresují srovnáváním s jeho úspěšnějšími sourozenci a budí v něm tak pocit nedostatečnosti, který dokáže udusit veškerou radost ze života. Jiní rodiče zase chybně poukazují na to, jak je život těžký a tvrdý a nedopřejí svým ratolestem bezstarostné dětství. K tomu dochází rovněž u nechtěných dětí, jejichž rodiče se je pokoušejí připravit o veškeré potěšení ze života, jakoby na něj ani neměly právo. A tak se děti naučí obětovat své pocity, aby si získaly přízeň. Tyto pocity ovšem nepřestanou existovat, jen putují z našeho vědomí jakousi pomyslnou matrjoškou a zastaví se až v té nejmenší nejukrytéjší části, kde celá léta přežívají a sledují, jak si největší matrjoška bez jejich účasti vytváří nové nouzové já. Jestliže je opětovně potlačována bolest, může dojít k totálnímu citovému znečitlivění, se kterým se setkáváme například u týraných a trestaných dětí. Řídí se heslem: „*Neukážu ti, že jsem zranitelný.*“³⁶

Většina analyzovaných osob byla od malička vedena k přísné čistotnosti. Jejich matky je krmily podle přesně daného plánu a vyskytovaly se u nich nápadně často mužské dominantní postoje. Dítěti neprospívá ani sobecký přístup rodičů, kteří si prostřednictvím svého potomka snaží uskutečnit své nenaplněné sny. Jung v souvislosti s tím upozorňoval na fakt, že naše děti mají mnohdy až děsivě cizorodý charakter, ale to nám nedává právo popírat jejich individualitu.

V souvislosti se vznikem narcistické poruchy je stále zmiňován vztah mezi dítětem a matkou, a to proto, že v raném období je pro dítě nejzásadnější. Na roli otce však nesmíme zapomínat, neboť kolem šestého roku dítěte přichází jeho čas a může leccos zvrátit nebo naopak vyostřit. Otec přispívá k zárodku narcistické poruchy svou absencí nebo emoční nezúčastněností. V obou případech nemůže dát matce nezbytné bezpečí, které však potřebuje, aby ho mohla dítěti zprostředkovat. Dítě je vtaženo do matčina zármutku a podílí se na její bolesti.

Z předchozích odstavců by si leckdo mohl vytvořit mylný dojem, že výchova je jen o chválení, potvrzování a rozmazlování dítěte. Pro dítě je ovšem stejně důležité přijímat lásku jako umět se vyrovnat s frustrací a odříkáním, musí si být ale jisté, že je uznávané i ve své nedokonalosti. Pokud dítě od rodičů získává přehnané projevy idealizace, zvnitřňuje si je a

³⁶ RÖHR, 2001, s. 143.

snaží se po zbytek života chovat tak, aby nezklamalo. Na počátku jsou přítomny sobecké snahy rodičů nahradit si úspěchem svého potomka vlastní pocí méněcennosti.

Ale ne vždy je vina na straně rodičů. Někdy je emocionální opuštěnost dílem nečekaných zásahů osudu – časná smrt rodičů, nemoc matky nebo dítěte, narušené prostředí či válečné události. Krutý osud jako takový ještě nevede k narcistické problematice, ale jakmile dítě nedostane prostor k vyjádření zármutku a v případě hluboké ztráty nemá vidinu nových vztahových možností, stává se ohroženým druhem.

Narcisticky zranění lidé jsou ve zkratce popisováni jako arogantní prospěcháři, kteří si připadají ideální, popírají své chyby, mstí se za kritiku a snaží se probojovat k co největší moci. Skutečnost je taková, že své reálné a ideální já ztotožňují, protože věří, že si tak získají nezávislost a prahnou po moci, aby si nepřipadali tolik zranitelní. Nikdo netuší, jak moc silně touží po lásce a náklonnosti, poněvadž se cítí moc křehcí na to, aby si někoho pustili k tělu. Jsou vlastně v začarovaném kruhu – s každým dalším utrpením se více a více uzavírají do svého vnitřního vězení. Ve skutečnosti se většina vězňů po propuštění vrací ke kriminálním činům, protože fakt, že jsou fyzicky zavření, ještě posílil jejich nenávisť. Tak je tomu i v případě narcistů. Většinou mají všechno, co by si mohli přát (rodinu, dům, peníze, slávu,...), ale i tak se uvnitř necítí svobodní.

Narcisté ale mohou mít i zcela jinou skořápku - Rushi Ledermannová hovoří o tzv. robotské osobnosti narcistického člověka. Ten se naopak snaží vést existenci beze stínu, je nenápadný, přátelský a flexibilní, poněvadž se snaží vyvarovat obnovení dřívějších traumat. Jeho v dětství vymýcené projevy vzdoru ho mohou po zbytek života stavět do podřízené pozice a v jeho hlavě se vytváří scénář: „*Díky mé vině si mě mohou všichni koupit.*“³⁷

Na rozdíl od mláďat vyšších savců přichází lidské mládě na svět zhruba o devět měsíců dříve, člověk je po narození v podstatě odňat v nehotovém stádiu od matky přírody a je svěřen matce osobní – je tedy z části dílem přírody a z části dílem kultury. Pokud vezmeme v úvahu, že materiálně zaměřený žebříček západních kultur oceňuje především intelekt a upozorňuje na nutnost kontrolovat a ovládat své pocí, není divu, že v posledních letech zažívá narcismus svá zlatá léta.

³⁷ ASPER, 2009, s. 136.

5.2 Projevy narcismu

Britský psychoterapeut David Boadella vykreslil stav zdraví definováním správného fungování tělesné, duševní i duchovní stránky naší osobnosti. Na základě těchto aspektů si nyní ukážeme, v čem narcistická porucha vychyluje člověka z jeho přirozené rovnováhy.

5.2.1 Somatické aspekty zdraví

- 1) Dýchání je pravidelné a rytmické při uvolněném a lehkém pohybu hrudního koše.**

Zjednodušeně lze narcistickou poruchu chápat jako poškození sebelásky podmíněné emocionální opuštěností dítěte. Chybějící láska a potlačená bolest však nemají pouze psychické následky, často jsou pozorovány fyzické dopady jako sevřený hrudní koš a ztuhnutí jeho svalstva, což zapříčiňuje ztížené dýchání. Ohroženo je samozřejmě i srdce, může dojít k zúžení věnčitých cév a tím pádem k onemocnění srdce a krevního oběhu. Ušetřeno není ani břicho, které trpí potlačovanými pocity zlosti a nenávisti.

- 2) Organismus vykazuje dobrý tonus. Svaly se mohou lehce pohybovat mezi stavem napětí a uvolnění, bez chronického napětí, popř. ochabnutí. Krevní tlak je normální.**

Narcismus lze zpozorovat i v neverbální složce komunikace, a to zejména v chůzi, která budí dojem, že se daný člověk pohybuje v neprůstředné vestě.

- 3) Kůže je teplá a dobře prokrvená. Obličej je živý a pohyblivý. Hlas je výrazný, ne mechanický. Oči navazují kontakt a jsou zářící.**

Narcisté jsou obecně vnímáni jako chladné bytosti, což na první pohled nemá širší souvislost, nicméně bylo vyzorováno, že tito lidé mají skutečně problém s udržení tělesného tepla, jejich kůže je špatně prokrvena a jsou náchylní na zimu a průvan.

- 4) Orgasmus je také rytmické, bezděčné pulsování, charakterizované uspokojením a pocitem lásky k partnerovi.**

Není žádným tajemstvím, že narcisté mají sklony ke zneužívání a vykořisťování, které se nezdáka objevuje v podobě vykořisťování sexuálního. Vyžívají se v dobývání potenciálního partnera, ale ve skutečnosti jim jde více o krásný pocit zamilovanosti než o

daný protějšek. Ve vztahu zpočátku cítí uspokojení díky obdivu a potvrzení, kterých se jim dostává a které pomáhají navodit pocit vlastní hodnoty. Tyto pocity jsou však časem odplaveny, dotyčnému začne „po dobytí“ vztah připadat nudný, omezující, a tak se pouští do nového dobrodružství. Pokud je ovšem tou osobou, která se chystá vztah opustit, jeho partner, nastává fáze „strachu z opuštěnosti“, která narcise na chvíli promění v šarmantního, bezkonfliktního a pokorného člověka. Projevem narcistické lásky je mimo jiné neschopnost snést opravdovou blízkost, intimitu a chorobná žárlivost. Výjimkou není ani asexualita a perverzní chování. Lidé, kteří vyrůstali v rodině, kde jim byl v dětství upírán jejich soukromý život a byli vedeni k tomu, aby neměli před rodiči žádná tajemství, mohou mít v dospělosti ze sexuálních aktivit omezený prožitek nebo jsou provázeny pocity viny a studu.

K somatickému zdraví je ještě třeba podotknout, že u narcistů není hypochondrie nic neobvyklého. Nezdravá snaha o dokonalost a psychické vyčerpání mohou dále vést k psychosomatickým potížím, jako jsou např. poruchy spánku, poruchy potravy, chorobná náruživost, migréna, chronická úzkost nebo panika.

5.2.2 Psychické aspekty zdraví

1) Schopnost sladit vnější výraz s vnitřní potřebou, vycházet od primárních životních potřeb a tyto umět rozlišit od sekundárních návyků.

Narcismem stížení lidé se brání tomu, aby své potřeby dali vůbec najevo, nebo dokonce požádali o pomoc a přijali ji, protože nechtějí opakovat bolestivé zkušenosti s odmítnutím. Přesto vkládají do lidí nesmírná očekávání, doufají, že jim druzí potřeby uvidí na očích nebo je uhodnou. Potřebují své touhy uspokojovat ihned, neuvědomují si však, že to, co potřebují nejvíce, ve vnějším světě nenajdou, a tak se scestně upínají na alkohol, drogy, nakupování, práci, jízdu autem apod.

2) Schopnost navázat kontakt s jiným člověkem, a sice bez idealizování, projektování nebo jiných skrytých obranných mechanismů. Schopnost rozlišovat mezi opravdovým vztahem a pseudokontaktem a prvního si vážit a kultivovat ho.

Narcisticky ublížení lidé mají strach, že by milovali a nebyli milováni. Stejně tak se bojí, že je někdo bude milovat, že někomu budou připadat láskyhodní. V oblasti interpersonálních vztahů se u narcistů objevují dva základní modely. Buď si vytváří vztahy prostřednictvím svého grandiózního self a ke svému protějšku následně projevují minimum

empatie, ale nárokují si ho a jsou závislí na jeho lichotkách. Nebo se v navazování vztahů řídí svým skutečným já, jež je nutí přilnout k osobám, které vnímají jako silnější a úspěšnější, aby se s nimi mohli identifikovat. Zároveň se ze svého okolí snaží vyloučit všechny, kteří by jim připomínali jejich potlačené vlastnosti. Jak už bývá pravidlem, hledáme si do života protějšky, kteří mají takové vlastnosti, jež u sebe postrádáme. Narcisticky zranění lidé si neuvědomují, že jejich partner je pro ně zrcadlem, ve kterém se odráží jejich vlastní stránky, které však odsunuli na druhou kolej. Očekávají, že tyto stránky odžije za ně. Problém nastává, když se přestanou soustředit na práci na sobě samých a kladou odpovědnost za své neštěstí na svého partnera. Potom používají takové věty jako: „Kdybys byl jiný, mohla bych tě milovat. Jsem nešťastný, protože jsi taková. Musíš se změnit, aby se mi vedlo dobře.“ Vyžadují to samé, co po nich žádali jejich rodiče. *„Závislost na rodiči se stane závislostí na partnerovi.“*³⁸ Přesto narcisticky zraněný člověk žije svůj pseudoživot v domnění, že je nezávislý. Zároveň by si přáli, aby jejich vyvolený patřil jenom jim a nejlépe by se cítili, kdyby dotyčný přerušil vazby ke všem ostatním. Často signalizují, že se k nim nikdo nemá přibližovat, k jim blízkému člověku však přistupují blízko, kontrolují ho a snaží se mu nedovolit, aby se odklonil od jejich představ.

Narcisticky ublížení lidé se v mnoha případech stydí za to, že po lásce a náklonnosti vůbec touží a když se jim tato pro ně nevídaná možnost přece jen naskytne, pochybují o tom, že opravdu patří jim a považují ji spíš za ocenění jejich výkonů, než za skutečný mezilidský cit. *„Láska, která něco stojí, není žádná láska. Jen pro člověka, který dokáže sám sebe milovat, je možné, aby přijal lásku jako dar.“*³⁹

3) Schopnost zadržovat a vyjadřovat pocity a umět se rozhodnout, kdy je na místě zdrženlivost nebo vyjádření pocitů.

Narcistické zranění spočívá v tom, že pacientům nebylo dopřáno, aby byli sami sebou. Pravé pocity udržované v tajnosti jsou po zbytek života v nebezpečí, že se jich něco dotkne. Život pak mnohdy bývá nevědomě zařízený tak, aby tyto pocity nemohly být už nikdy dotčeny – jejich původní zkušenost přece byla o tom, že jsou nežádoucí. *„Proto je pro dotyčného sotva představitelné, že by se tyto pocity mohly v pozdější době setkat s chápajícím člověkem.“*⁴⁰

³⁸ RÖHR, 2001, s. 48.

³⁹ RÖHR, 2001, s. 112.

⁴⁰ ASPER, 2009, s. 26.

Narcisti nedokážou své pocity docenit, zřikají se jich, a tak se naučí fungovat hlavně na základě intelektu a racionality. V některých případech dokážou své pocity projevovat vůči ostatním, ale vůči sobě samému ne (např. vřelost). Znehodnocované pocity zlosti, hněvu, úzkosti, bolesti, ale i radosti a slasti už se nemohou vyvíjet. Celkově neznají pocit naděje. Narcisticky zranění lidé jsou nuceni se přizpůsobit, třebaže za cenu vnitřního utrpení. Jejich uvažování funguje po vzoru dobře známého zákona přírody, který jasně říká, že živočichové, kteří se nedokážou přizpůsobit, vymírají.

Na to, jakým pocitům dáváme průchod, má bezesporu vliv i genderové rozdělení rolí. Chlapci jsou vedeni k tomu, aby krotili smutek, bolest a strach, kdežto dívky jsou naopak kárány za zlost, nenávist, nebo hněv.

To, že se ostatním daří, u narcistů vyvolává silný pocit závisti, který je však třeba popřít, neboť závist není znakem dokonalosti, ale slaboštvím. Jedním z možných řešení je dobrou náladu ostatním překazit, ať už šířením negativní nálady, agresivním jednáním nebo kritizováním. Někdy je závist skryta naprosto dokonale - z výpovědi pacienta: *„Vždycky když se matka ptala, co bych si přál k narozeninám nebo k Vánocům, řekl jsem, že nic nepotřebuji. V průběhu terapie jsem si uvědomil, že jsem dárky odmítal ze vzdoru. Cítil jsem se odstrčený za svého bratra a záviděl jsem mu; můj pocit vlastní hodnoty byl hluboce zraněn a nechtěl jsem nic přijímat od někoho, kdo mně tak hluboko ublížil.“*⁴¹

Hojně potlačovaným pocitem je vztek, který se však nenechá jen tak odbýt a v různých formách se dere na povrch. Zřetelně se objevuje například ve snech (v Příloze č. můžete vidět propojenost mezi potlačovaným vztekem a snovými obrazy z výpovědi analyzandů). Vztek je však doprovázen touhou po někom, kdo by je v takové chvíli objal a neopouštěl.

4) Osvobození se od strachu, když nehrozí žádné nebezpečí.

V tomto ohledu je třeba zmínit především strach z lásky. Člověk s narcistickou poruchou má omezenou schopnost milovat, neboť má v sobě stále zakódované zranění z dětství a ví, jak to může dopadnout, když někoho nechá, aby se mu „dostal pod kůži“. Jde o stejný princip, díky němuž už dítě nebude sahat na rozpálená kamna, když se o ně v minulosti spálilo.

⁴¹ RÖHR, 2001, s. 39.

5) Odvaha se zasadit o to, co považujeme za správné, i když existuje určité nebezpečí.

Riziko, že tato podmínka psychického zdraví nebude u narcistů splněna, vyplývá z jejich tendencí jednat účelově. Navenek dokážou se svými pocity velmi dobře pracovat. „*Když to přináší prospěch, projeví zájem a účast vůči truchlícím, když je výhodné někomu zalichotit, přijdou s oceněním, když lze těžit z moci druhých, umí se jim podřídít, když je výhodné budít soucit, předstírají smutek apod.*“⁴²

5.2.3 Duchovní aspekty zdraví

1) Spojení s hlubokým osobním zdrojem hodnot, který zprostředkovává člověku pocit kontinuity a smysluplnosti.

„*Těmto lidem nebylo dopřáno usadit se v sobě – sami sebe neznali ani necítili.*“⁴³ Opakovaně prožívají zraňující pocit vnitřní prázdnoty a extrémní nudy, svůj život často pocítují jako neskutečný, jako by se dívali na film. Běžné pocity jsou zmrazeny a k životu se tak musí přivést jiným, většinou dramatickým a riskantním způsobem. Častou kompenzací jsou sebepoškozování a krádeže (stačí i chvilkový pocit moci a převahy, takže kradené předměty chodí později vracet zpátky).

V jedné z kazuistik dokumentovaných v díle *Opuštěnost a sebeodcizení* pacient trávil mnoho času před zrcadlem a přehnaně dbal na svůj vzhled. Vysvětloval to tím, že se musí před zrcadlem poskládat pohledem dohromady. Doslova řekl: „*Musím si dovolit pocit, že jsem skutečný.*“⁴⁴ Z těchto zoufalých pocitů logicky pramení hloubání nad nesmyslností existence.

2) Existencionální síly k vypořádání se s životními krizemi, aniž by člověk upadal do zoufalství.

Téměř charakteristickým rysem těchto osobností jsou neadekvátní reakce na jakákoli příkoří, berou je jako útok na celou svou osobnost a prožívají je se silnou vnitřní bolestí.

Jednou z těžkých krizových situací je nemoc. Být nemocný pro takového člověka znamená být závislý, což nepřipadá v úvahu. Proto se narcistická porucha s postupujícím

⁴² RÖHR, 2001, s. 88.

⁴³ ASPER, 2009, s. 14.

⁴⁴ ASPER, 2009, s. 227.

věkem stává stále hůře snesitelnou. Paradoxně však může být onemocnění druhou šancí, která člověka donutí, aby prožil to, čemu se doteď bránil, např. se naučil věřit pomoci druhých.

Krizové situace jsou pro tyto jedince obtížné zejména z důvodu rozbitého rezervoáru pozitivních zážitků. Zdraví lidé jako by v sobě nosili nádobu, která se postupně plní s každým dalším oceněním, pochvalou, důkazem lásky apod., v případě, že se události nevyvíjí v jejich prospěch, mohou čerpat radost z této nádoby pozitivních zkušeností. Narcisticky „nemocní“ lidé tuto nádobu také vlastní, ovšem s jedním jediným rozdílem – jejich nádoba nemá dno, potřebují neustálý obdiv, poněvadž nemají žádné zásoby.⁴⁵ Černě vidí nejen svou minulost, ale i budoucnost. Nevěří, že by se mohli mít lépe.

3) Pocit, že v životě jde o proces stále hlubšího respektování svého vlastního srdce i srdce druhého člověka.

Respekt k sobě samému se u mnohých z nich vytratil po zkušenosti zahanbení již v dětství. Neví, co je to sebeláska, odmítají sami sebe a někdy mají potíže uvěřit, že je v nich něco pozitivního. „*Odmítnutí se stane sebeodmítnutím.*“⁴⁶

4) Osvobození se od neurotických pocitů viny a schopnost vypořádat se s vlastní odpovědností.

Svědomy je u těchto lidí buď částečně omezeno, nebo vyřazeno, v nejzazším případě zde vůbec žádné svědomí není. Na druhou stranu se můžeme setkat s tzv. morální hypochondrií, takto stížená osoba se ustavičně zabývá svou vinou a svými hříchy, je soustředěna pouze na sebe, na své svědomí, na to, co by o ní mohli druzí říci. Tento druh narcismu byl K. Abrahamem definován jako „negativní“ a setkáváme se s ním zejména u melancholických jedinců.

Narcisticky zranění lidé v sobě nemají ukotvený pocit vlastní identity, žijí na hranici mezi depresí (v takovém stavu hledají příčiny a vinu u sebe) a grandiozitou (v tomto případě hledají příčiny a vinu v druhých, snaží se dosáhnout vlastní dokonalosti). Tyto dva póly si předávají žezlo v rámci jedné osobnosti. Grandiozita může být obranou proti depresi a deprese může být obranou proti grandiozitě.

⁴⁵ RÖHR, 2001.

⁴⁶ RÖHR, 2001, s. 68.

Cílem je převzít odpovědnost za svůj život a přestat hledat odpovědnost za náš stav u druhých. Teprve když přijímáme odpovědnost za svůj život, jsme připraveni převzít odpovědnost i za milovaného člověka.

6 Analytická a výzkumná část

6.1 Definice a diagnostika

Dalo by se říci, že co psycholog to jiná definice narcismu. A tak si narcismus prošel dlouhou cestu od nálepek jako „sexuální perverze“, „sebeláska“, „grandiózní byt' zranitelné sebepojetí“, „autoeroticismus“, „nesouhlasící extroverze“ až k zasloužené pozornosti od DSM, která ji ve své čtvrté revizi shrnuje takto:

„A pervasive pattern of grandiosity (in fantasy or behavior), need for admiration, and lack of empathy, beginning by early adulthood and present in a variety of contexts, as indicated by five (or more) of the following:“⁴⁷

- 1) Velikášská představa o vlastní důležitosti (např. jedinec přeceňuje dosažené úspěchy a svoje vlohy, očekává, že bude považován za lepšího, než jsou ostatní, aniž by tomu odpovídaly výsledky jeho činnosti).
- 2) Zaujetí fantaziemi o absolutním úspěchu, moci, vlastní skvělosti, kráse nebo ideální lásce.
- 3) Víra, že je „zvláštní“ a jedinečný a že může být pochopen a být ve spojení opět pouze se zvláštními nebo vysoce postavenými lidmi nebo institucemi.
- 4) Potřeba nekonečného obdivu.
- 5) Představa o zvláštní privilegovanosti, neoprávněné očekávání zvláště slibného způsobu zacházení nebo automatického splnění jeho přání a očekávání.
- 6) Využívání interpersonálních vztahů ve svůj prospěch tak, že využívá výsledků jiných osob k dosažení vlastních cílů.
- 7) Chybění empatie, váhavost a neochota rozpoznat nebo se vžít do pocitů a potřeb druhých lidí.
- 8) Často závidí jiným nebo věří, že jiní závidí jemu.
- 9) Arogantní, zpupné chování nebo přístupy.⁴⁸

⁴⁷ *Narcissistic Personality Disorder. BehaveNet* [online]. [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.behavenet.com/narcissistic-personality-disorder#301>

⁴⁸ LORANGER, 2006, s. 59.

Druhou podmínkou je splnění hlavních kritérií pro specifické poruchy osobnosti. „*Poruchou osobnosti rozumíme takovou trvalou vnitřní strukturu a chování, které jsou zřetelně odlišné od očekávaného chování a způsobují opakovaně a dlouhodobě selhávání v alespoň dvou následujících oblastech: kognice, emotivita, ovládnání impulsů a sociální chování.*“⁴⁹

Psychologie využívá různé diagnostické metody, Mojmir Svoboda je ve svém díle *Psychologická diagnostika dospělých* je rozčleňuje do tří kategorií: klinické metody (pozorování, rozhovor, anamnéza, analýza spontánních produktů), testové metody (výkonové testy, testy osobnosti) a přístrojové metody. O přínosu testových metod pro diagnostiku narcistické poruchy není pochyb, ale nelze opomenout ani metody klinické. U narcistických klientů se v terapii můžeme setkat s tím, že si v průběhu terapie přejí sedět v šeru nebo zády k terapeutovi, neboť je pro ně odhalení vnitřních zranění bolestivé a mnohdy se stydí je přiznat. Rodinná anamnéza může být rovněž užitečným klíčem k dešifrování narcismu a právě tak i spontánní produkty, z nichž je hojně využívána hlavně kresba. Pro narcisty je příznačné, že sami sebe kreslí bez rukou, což potvrzuje jejich pocity bezmoci, jakoby stále nemohli uchopit svůj život do vlastních rukou. V písemném projevu na sebe upozorňují levým sklonem písma, arkádami a girlandami.⁵⁰

Co se týče testových metod, diagnostiku narcistické poruchy umožňuje řada standardizovaných testů, z nichž MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) a NPI (Narcissistic Personality Inventory) patří mezi nejznámější. MMPI byl svými autory S. R. Hathawayem a J. C. Mc Kinleym uveřejněn v roce 1940, od té doby jeho popularita stále roste, dnes je považován za jednu z nejpoužívanějších psychodiagnostických metod. „*Minnesotský multifázový osobnostní inventář (MMPI) je empirická metoda zkonstruovaná na základě vyšetření 800 psychiatrických pacientů a 700 normálních osob.*“⁵¹ Test se skládá z 550 položek, které vypovídají o kvalitě 26 různých oblastí našeho života (např. vzdělání,

⁴⁹ FALDYNA, Z. *Specifické poruchy osobnosti: Část I. Diagnostika*. Psychiatria pre prax [online]. 2005, roč. 13, č. 1, s. 4 [cit. 2012-01-28]. ISSN 1335-9584. Dostupné z:

http://www.solen.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=1737&magazine_id=2, s. 1.

⁵⁰ FRANČE, V. *Narcismus* [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné z:

<http://ografologii.blogspot.com/2008/06/narcismus.html>

⁵¹ SVOBODA, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-706-0. s. 272.

sexuální vztahy, fobie,...), z výsledků lze vyčíst, které složky naší osobnosti vykazují sklony k patologickým odchylkám. NPI je oproti MMPI teprve nováčkem, byl sestaven R. Raskinem a H. Terryem v roce 1988, ale i tak si brzy dokázal získat uznání. Byl vytvořen na základě sedmi kritérií diagnostiky z DSM-III a je vhodným nástrojem pro studium neklinického narcismu. K dispozici je také IPDE Mezinárodní rozhovor pro poruchy osobnosti.

6.2 Dosavadní výzkumy

Teprve na začátku 21. století si narcismus začal získávat zaslouženou pozornost a v souladu s tím se odehrála hned řada výzkumů, kterou v roce 2002 odstartoval tzv. Michiganský výzkum. V rámci tohoto výzkumu byla u vězňů odsouzených za vraždy, ozbrojené loupeže, znásilnění a přepadení pomocí testu NPI naměřena alarmující míra narcismu. Průzkumy odhalily i korelaci mezi mírou narcismu a kriminalitou bílých límečků. S dalším znepokojivým zjištěním přišel v roce 2007 Jean Twenge se svými kolegy, díky jejichž šetření vyšlo najevo, že od roku 1980 se u vysokoškolských studentů narcismus hlásí o slovo rok od roku stále intenzivněji⁵² (viz Příloha č. 1). Výzkum vedený Patrickem Hillem soustředěný tentokrát na středoškoláky a jejich matky odhalil, že míra narcismu v průběhu života klesá spolu s úbytkem jeho užitečnosti. Podle Hillových závěrů může narcismus v období dospívání posloužit jako pomocná berlička na cestě k nalezení vlastní identity.⁵³ Neméně významný závěr přinesla v roce 2010 studentka York University Soraya Mehdizadeh ve své bakalářské práci, kterou zaměřila na testování narcismu u uživatelů sociální sítě Facebook. Podle jejích slov bylo odhaleno, že lidé s vyšší mírou narcismu a nižším sebevědomím tráví na Facebooku více času a s větší pečlivostí opečovávají svůj virtuální profil.⁵⁴

⁵² BARTOŠ, F. *Narcismus: Teorie, výzkumy a možnosti jeho měření*. [online]. [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/narcismus-teorie-vyzkumy-a-moznosti-jeho-mer>

⁵³ YATES, D. *Narcissism may benefit the young, researchers report* [online]. [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: http://news.illinois.edu/news/11/0810narcissism_BrentRoberts.html

⁵⁴ HUGHES, M. *Soraya Mehdizadeh, undergraduate psychology student, finds Facebook fiends tend to be narcissistic and insecure*. [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z: <http://research.news.yorku.ca/2010/09/07/soraya-mehdizadeh-york-university-undergraduate-student-finds-facebook-fiends-tend-to-be-narcissistic-and-insecure/>

6.3 Narcismus u studentů psychologie

6.3.1 Teoretická východiska výzkumu

Podnětem ke zkoumání míry narcismu u studentů oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání (spadajícího pod fakultu pedagogickou Západočeské univerzity v Plzni) byly výsledky kvalitativního výzkumu prováděného studentkou tohoto oboru Lucií Holubovou, která se u svého vzorku osmi studentů psychologie zaměřila na tyto výzkumné otázky: „Proč chtějí dnes mladí lidé studovat psychologii? Co je k tomu motivuje? Jakou v tomto oboru vidí perspektivu?“ Z šetření vyplynulo, že studium psychologie dává studentům opojný pocit, že do druhých lépe vidí, nebo tento dojem u okolí alespoň vzbuzují, což přispívá k jejich egocentrismu a určitému pocitu převahy či výjimečnosti, který je jedním z příznaků narcistické poruchy osobnosti.

6.3.2 Cíle výzkumu

Cílem našeho výzkumu tedy bylo ověřit případně vyvrátit výše zmíněný závěr prostřednictvím tentokrát kvantitativního šetření. Jako nulová hypotéza H_0 bylo zvoleno tvrzení: „Studenti oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání budou vykazovat podobné sklony k narcismu jako studenti jiných oborů ZČU.“ A jako alternativní hypotéza H_1 výrok: „Studenti oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání budou vykazovat odlišné sklony k narcismu než studenti jiných oborů ZČU.“

6.3.3 Metody výzkumu

Výzkum byl realizován prostřednictvím Sreeningového dotazníku IPDE (International Personality Disorder Examination), který je jedním z materiálů IPDE a byl navržen pro ruční zadávání. Jednou z jeho výhod je i uplatnění při skupinovém šetření. Rozsah tohoto diagnostického nástroje příručka *IPDE Mezinárodní rozhovor pro poruchy osobnosti* objasňuje následovně: „*IPDE nebylo navrženo tak, aby mapovalo celou oblast osobnosti. Jeho účelem je identifikovat takové zvláštnosti a chování, které jsou relevantní ke zjištění*

*kritérií poruch osobnosti v klasifikačním systému DSM-IV a MKN-10.*⁵⁵ V českém překladu je k dispozici pouze verze pro MKN-10. Jak jsem již zmínila, v příručce není narcismus veden jako porucha osobnosti, nicméně do IPDE byla pro jeho diagnostiku zařazena zvláštní příloha rozhovoru. Z praktických důvodů si náš výzkum vyžádal přeformulování otázek z této části a následné zařazení do screeningového dotazníku. Výsledný dotazník tedy tvořilo 74 položek s možností výběru ze dvou odpovědí: ano/ne (viz Příloha č. 2). Screeningový dotazník IPDE předpokládá práci s konkrétním pacientem, proto je jeho součástí i kolonka na jméno. V našem případě byla tato položka vynechána, aby byl dotazník anonymní a jeho vyplnění z pohledu studentů „bezpečnější“. Pro kvalitnější a zajímavější statistické zpracování byli navíc respondenti požádáni, aby uvedli svůj věk, pohlaví, zájmy a ze zřejmých důvodů i studovanou fakultu a obor. Reliabilita IPDE byla prokázána v Mezinárodní pilotní studii poruch osobnosti, která proběhla ve 14 klinických zařízeních v různých částech světa (v Rakousku, Anglii, Německu, Indii, Japonsku, Keni, Lucembursku, Holandsku, Norsku, Švýcarsku a USA). Tento test realizovaný WHO (World Health Organization) a NIH (National Institutes of Health) prokázal mezitřídní reliabilitu a časovou stabilitu odpovídající nástrojům schváleným k diagnostice psychóz, poruch nálady, úzkosti a návykových poruch. Co se týče validity, autor příručky uvádí, že IPDE poskytuje procedurální validitu, která zaručuje, že jsou výsledky odolné vůči institucionálním a regionálním vlivům. „Podle názoru většiny kliniků, kteří se zkoušek IPDE účastnili, je IPDE užitečná a validní metoda vyšetřování poruch osobnosti k výzkumným účelům.“⁵⁶

6.3.4 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvořilo celkem 200 studentů ze sedmi fakult Západočeské univerzity v Plzni (dále jen ZČU): z Fakulty pedagogické (dále jen FPE), Fakulty právnické (dále jen FPR), Fakulty filozofické (dále jen FF), Fakulty ekonomické (dále jen FEK), Fakulty elektrotechnické (dále jen FEL), Fakulty aplikovaných věd (dále jen FAV) a Fakulty zdravotnických studií (dále jen FZS). Konkrétní rozložení dle fakult bylo následující: 26 studentů FPR, 24 studentů FF, 26 studentů FEK, 26 studentů FEL, 25 studentů FAV, 22

⁵⁵ LORANGER, 2006. s. 9.

⁵⁶ LORANGER, 2006, s. 25.

studentů FZS a 51 studentů FPE - 26 z oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání a 25 z oboru Sociální práce (za účelem této bakalářské práce budu i nadále tyto dva obory rozlišovat).

Cílovou populací pro IPDE jsou primárně lidé starší 17 let, což bylo v tomto výzkumu prováděném ve vysokoškolském prostředí striktně dodrženo. Průměrný věk činil 22 let. Šetření se zúčastnila obě pohlaví, dohromady 120 žen a 80 mužů. Všichni respondenti byli seznámeni s instrukcemi a účelem dotazníku.

6.3.5 Výsledky šetření

Výsledky šetření budu předkládat v následujících kategoriích:

- 1) Podíl studentů, u kterých byla diagnostikována některá z poruch osobnosti.
- 2) Rozložení studentů, kterým byla diagnostikována některá z poruch osobnosti a studentů, kterým žádná z poruch osobnosti diagnostikována nebyla, vzhledem k jednotlivým fakultám.
- 3) Struktura výskytu poruch osobnosti na zkoumaných fakultách ZČU.
- 4) Struktura výskytu poruch osobnosti dle jednotlivých fakult.
- 5) Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách (u kolika % studentů se porucha vyskytuje v rámci dané fakulty).
- 6) Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách (u kolika % studentů se porucha vyskytuje v rámci všech fakult, tedy z celkového počtu studentů trpících danou poruchou) + statistické zpracování narcistické poruchy osobnosti.
- 7) Doplňující zjištění

1) Podíl studentů, u kterých byla diagnostikována některá z poruch osobnosti:

Z celkového počtu 200 studentů byla některá z poruch osobnosti diagnostikována 189 z nich. Pouze 11 osob podle výsledků netrpí ani jednou z poruch.

Graf 1: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

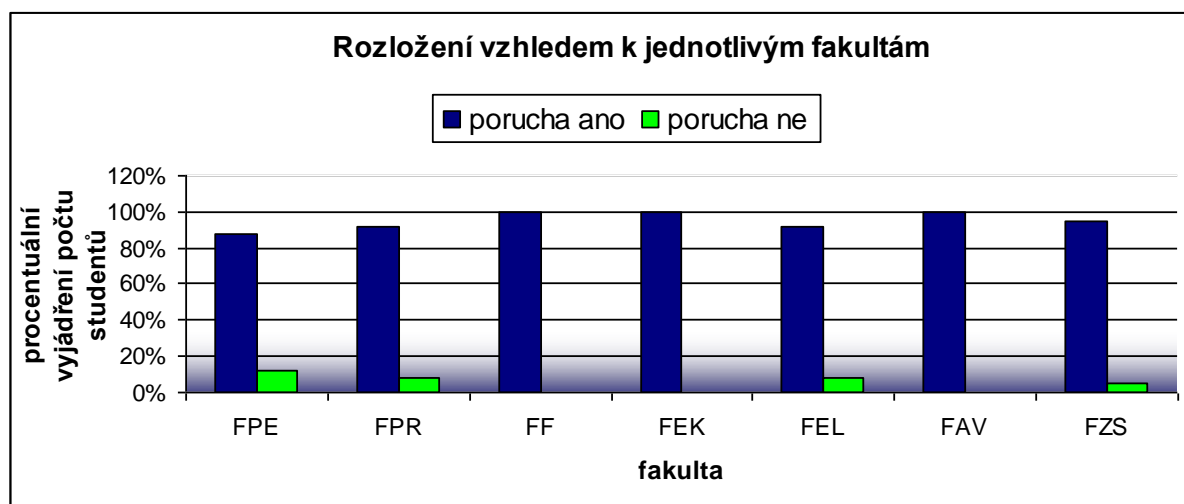
Toto zjištění se může zdát na první pohled šokující, nicméně je třeba si uvědomit, že jako student s poruchou osobnosti byl označen každý, kdo měl alespoň jednu z deseti možných poruch tzn., že graf nezohledňuje počet poruch u každého studenta, ani míru naplnění kritérií pro dané poruchy. Každá celková hodnota větší nebo rovna tři mohla ukazovat na přítomnost příslušné poruchy osobnosti, ale jak se praví ve skórovací příručce screeningového dotazníku IPDE: „Metoda není určena pro bezprostřední určení diagnózy.“⁵⁷, tudíž není nutné brát výše zmíněné výsledky jako definitivní, ale spíše jako určité tendence.

⁵⁷ LORANGER, 2006, s. 2 v části *Screeningový dotazník*.

2) Rozložení studentů, kterým byla diagnostikována některá z poruch osobnosti a studentů, kterým žádná z poruch osobnosti diagnostikována nebyla, vzhledem k jednotlivým fakultám:

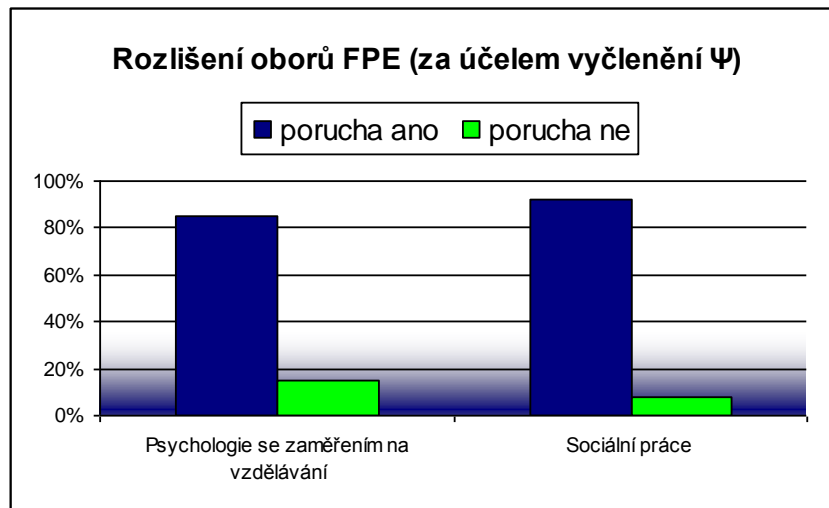
Tabulka 1: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy na jednotlivých fakultách

fakulta:	FPE	FPR	FF	FEK	FEL	FAV	FZS
porucha ano	88%	92%	100%	100%	92%	100%	95%
porucha ne	12%	8%	0%	0%	8%	0%	5%

Graf 2: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy na jednotlivých fakultách

Z grafů a z tabulky lze vyčíst, že na třech fakultách – FF, FEK a FAV dotazník u každého studenta identifikoval některou z poruch osobnosti. U zbývajících fakult se podíl studentů, u kterých nebyla potvrzena žádná z poruch osobnosti, pohyboval v rozmezí 5 – 12 %. Pro účely bakalářské práce byly opět rozlišeny zkoumané obory FPE:

Graf 3: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy na vybraných oborech FPE

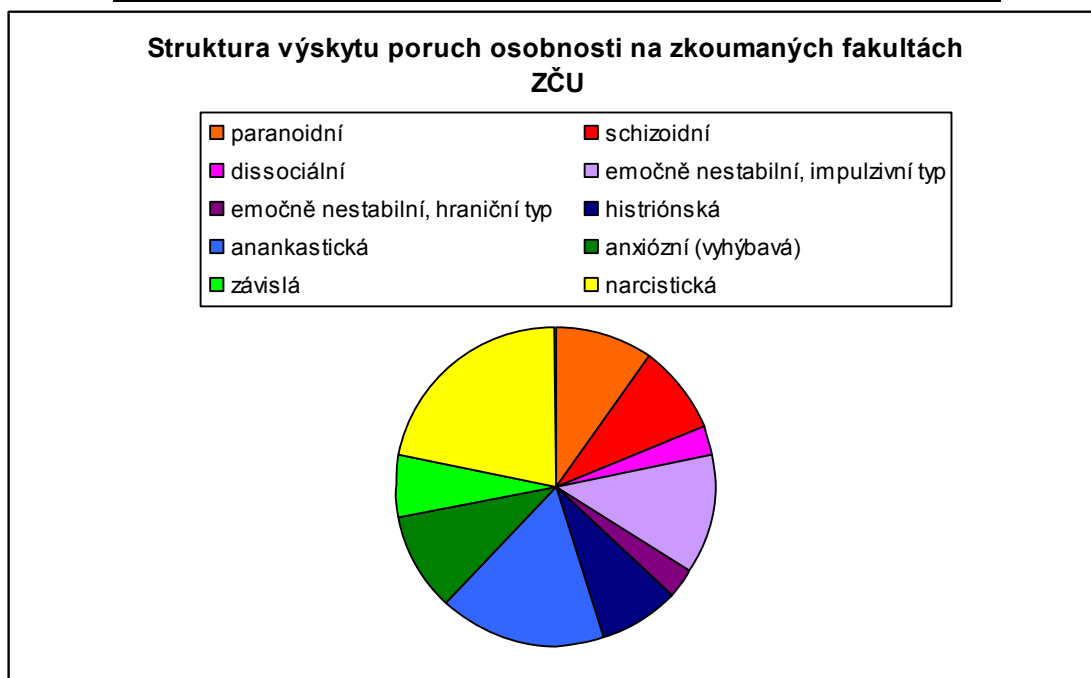
Zhodnocení a možnosti interpretace:

Zde je patrné, že podíl jedinců bez poruchy osobnosti dosahuje u oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání vůbec nejvyšších hodnot a to 15 %. Nabízí se dvě možná vysvětlení. Buď se na tento obor skutečně hlásí vyrovnanější a stabilnější osobnosti nebo musíme vzít v úvahu riziko, že studenti mohli význam otázek částečně odhadnout a ukázat se tak vědomě či podvědomě v lepším světle, neboť většina dotazovaných byla ve třetím ročníku, který již znalost poruch osobnosti vyžaduje. Tato znalost psychopatologie se ovšem vztahuje i na obor Sociální práce (studentů s poruchou zde bylo o 7 % více), tudíž je pravděpodobnější varianta, že zájemci o Psychologii se zaměřením na vzdělávání obecně směřují k větší vyrovnanosti. Nakonec mohli být s faktem, že vyrovnanost je pro tuto profesi výhodou, seznámeni už na střední škole, a tak si na tento obor možná troufli jen ti stabilnější z nich a ostatní se zacílili jinam. Jistým metodologickým úskalím se může jevit to, že z důvodu nedostupnosti dostatečného vzorku nebyly do výzkumu zařazeny další učitelké obory.

3) Struktura výskytu poruch osobnosti na zkoumaných fakultách ZČU:

Tabulka 2: Struktura výskytu poruch osobnosti

porucha	počet studentů s poruchou	podíl
paranoidní	71	10%
schizoidní	61	9%
dissociální	21	3%
emočně nestabilní, impulzivní typ	82	12%
emočně nestabilní, hraniční typ	20	3%
histrionická	58	8%
anankastická	117	17%
anxiózní (vyhýbavá)	69	10%
závislá	44	6%
narcistická	153	22%
	696	100,00%

Graf 4: Struktura výskytu poruch osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

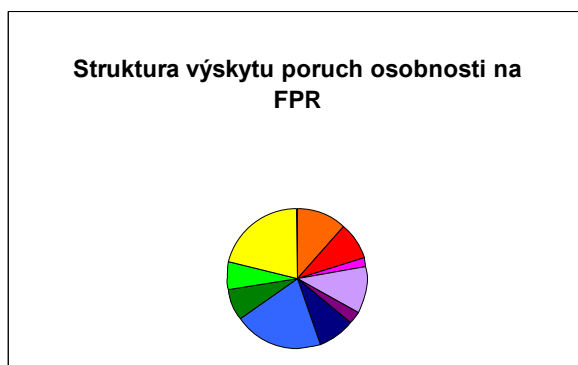
Největší zastoupení patří narcistické a anankastické poruše osobnosti. Příčinu můžeme hledat mimo jiné i v nastavení a požadavcích dnešní doby. Jedním z kritérií pro anankastickou poruchu je „Nadměrná svědomitost, skrupulantství, nevhodné zabývání se produktivností na úkor radosti a interpersonálních vztahů“. Produktivnost na úkor radosti je však dnes heslem nejen mnohých zaměstnavatelů, ale i rodičů a v mnohých případech i heslem našeho vlastního superega. Produktivnost jde ruku v ruce se ziskem, který je čím dál tím víc mylně ztotožňován

s radostí. S tím souvisí i narcistická závist, která nás nutí mít lepší produktivnost a zisky než ostatní. V moderní společnosti nabývají některá kritéria narcistické poruchy nových rozměrů, například „Velikášská představa o vlastní důležitosti (např. jedinec přeceňuje dosažené úspěchy a svoje vlohy, očekává, že bude považován za lepšího, než jsou ostatní, aniž by tomu odpovídaly výsledky jeho činnosti)“. Kdo dnes nemá vysoké nebo alespoň zdravé sebevědomí, jako by neexistoval, pořádají se kurzy na zlepšení sebevědomí, lekce, jak působit sebevědomě u pracovního pohovoru (vzpomeňme na typickou otázku: „V čem jste lepší než ostatní uchazeči, proč bychom měli vybrat právě vás?“). Celkově se v nás vytváří představa, že kdo se nedokáže prosadit a nemá ostré lokty, je minimálně na trhu práce ztracen. V souladu s tímto přesvědčením ubývá i empatie, jejíž nedostatek je pro narcismus příznačný. V charakteristikách anankastické poruchy dále nalezneme „Nadměrné zabývání se detaily, pravidly, seznamy, pořádkem, organizací nebo plánem“. Bylo by těžké najít jediné knihupectví, kde by neprodávali knihu s návodem, jak si správně naplánovat práci, volný čas a život vůbec. Trh je zaplaven radami, jak zvládnout nápor povinností, ale už méně se mluví o tom, jak si naložit jen tolik povinností, kolik jsme schopni zvládnout. Vyjít z domova bez diáře je už téměř nemožné. Další z příznaků anankastické poruchy je pro společnost 21. století rovněž příkladný: „Pocity nadměrných obav a opatrnosti“. Kdo alespoň jedenkrát viděl večerní zprávy nebo četl noviny, musí usoudit, že svět je nebezpečné místo. Tento dojem navíc podporují i rodiče ve svých potomcích a ti to zase předávají vlastním potomkům a takto se strach násobí a násobí, až se bojíme cokoli podepsat, aniž by nám to schválili tři právní zástupci, za tmy vycházíme jen s pepřovým sprejem v kapse, děláme si zbrojní pasy a nepomůžeme člověku ležícímu na zemi, protože je téměř jistě opilý nebo zdrogovaný a ještě by nám ublížil. Jedním ze symptomů anankastické poruchy osobnosti je i sociální konvenčnost, kterou se však většina dnešních adolescentů snaží prolomit, prosazují originalitu, spontánnost a v neposlední řadě i lehkomyšlnou impulzivitu, která je jedním z hlavních prvků impulzivního typu emočně nestabilní poruchy osobnosti, která se v grafu umístila jako třetí nejfrekventovanější. Řada výzkumů u dnešní generace potvrdila i další kritérium emočně nestabilní poruchy: „Výrazná tendence jednat zlostně nebo násilně bez uvážení následků.“ Tento jev – růst počtu mladých delikventů – už pár let nenechává klidnými jak sociology, tak psychology. Příležitostí, jak se těmito nejčastějšími poruchami osobnosti „nakazit“ tedy v současné společnosti není málo.

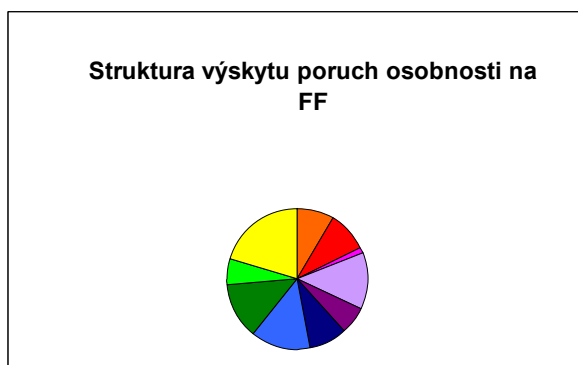
4) Struktura výskytu poruch osobnosti dle jednotlivých fakult:

Legenda:

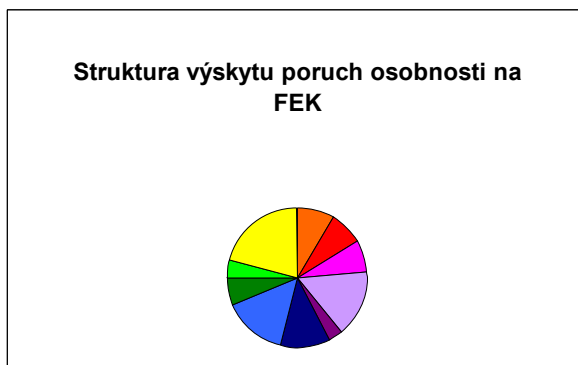
■ paranoidní	■ schizoidní
■ dissociální	■ emočně nestabilní, impulzivní typ
■ emočně nestabilní, hraniční typ	■ histriónská
■ anankastická	■ anxiózní (vyhýbavá)
■ závislá	■ narcistická

Graf 5: Struktura výskytu poruch osobnosti na FPR

Graf 6: Struktura výskytu poruch osobnosti na FF

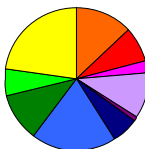
Graf 7: Struktura výskytu poruch osobnosti na FEK

Struktura výskytu poruch osobnosti na FEL

Graf 8: Struktura výskytu poruch osobnosti na FEL

Struktura výskytu poruch osobnosti na FAV

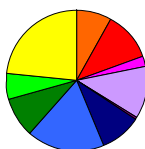
Graf 9: Struktura výskytu poruch osobnosti na FAV

Struktura výskytu poruch osobnosti na FZS

Graf 10: Struktura výskytu poruch osobnosti na FZS

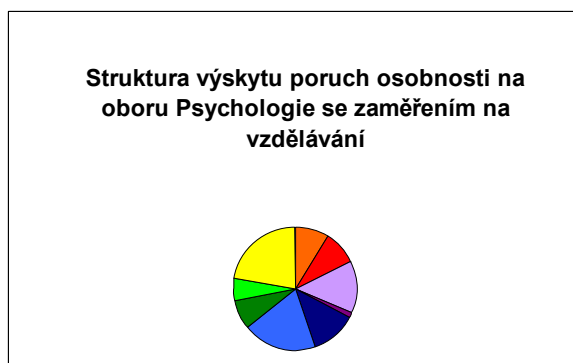
Struktura výskytu poruch osobnosti na FPE

Graf 11: Struktura výskytu poruch osobnosti na FPE

Graf 12: Struktura výskytu poruch osobnosti na oboru Sociální práce

Graf 13: Struktura výskytu poruch osobnosti na oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání

Zhodnocení a možnosti interpretace:

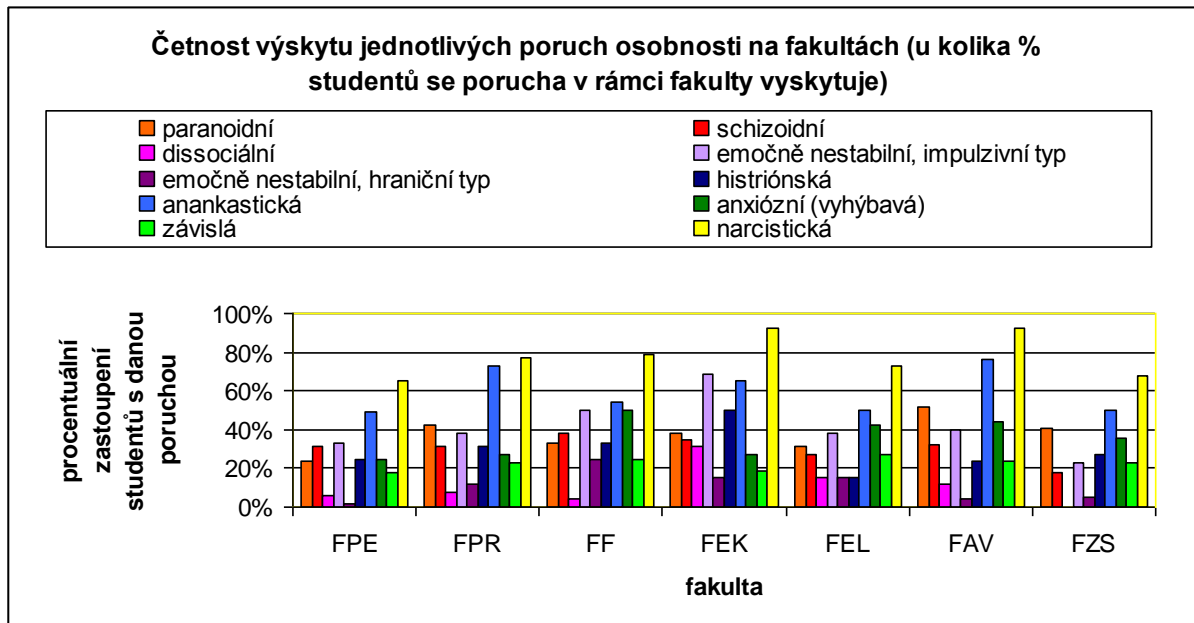
Grafy 5-13 pouze potvrzují výsledky z bodu 3), kde se ukázalo, že extrémních hodnot dosahují především narcistická a anankastická porucha. U všech fakult obsadily v tomto pořadí první dvě místa, kromě FEK, kde si druhé místo vydobyl impulzivní typ emočně nestabilní poruchy, která v grafu zahrnujícím všechny fakulty vévodila třetímu místu.

5) Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách (u kolika % studentů se porucha vyskytuje v rámci jejich fakulty):

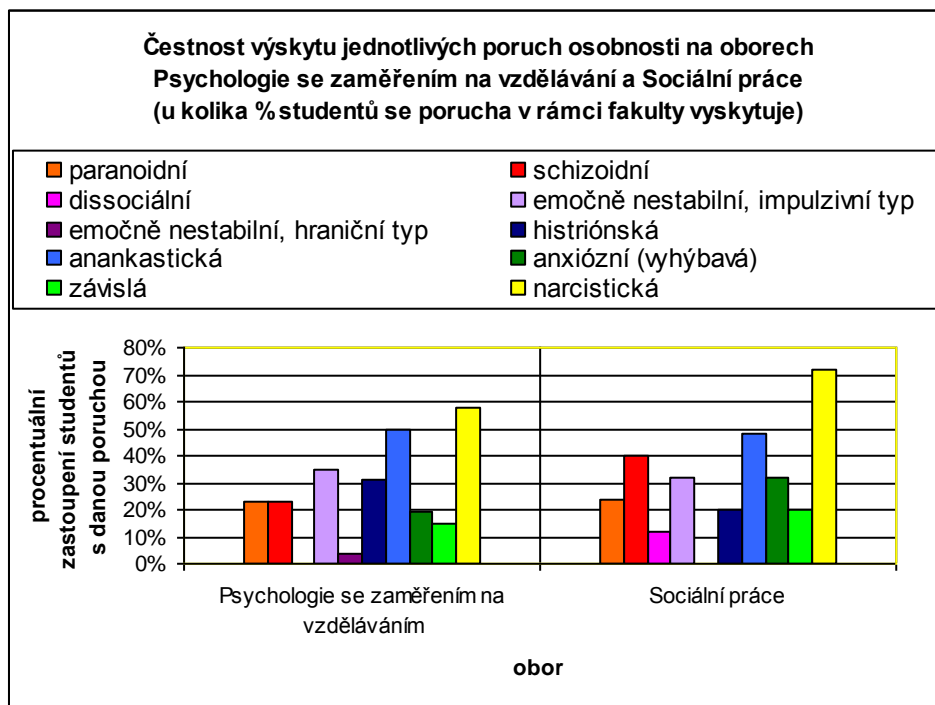
Tabulka 3: Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách

	FPE	FPR	FF	FEK	FEL	FAV	FZS
paranoidní	24%	42%	33%	38%	31%	52%	41%
schizoidní	31%	31%	38%	35%	27%	32%	18%
dissociální	6%	8%	4%	31%	15%	12%	0%
emočně nestabilní, impulzivní typ	33%	38%	50%	69%	38%	40%	23%
emočně nestabilní, hraniční typ	2%	12%	25%	15%	15%	4%	5%
histriónská	25%	31%	33%	50%	15%	24%	27%
anankastická	49%	73%	54%	65%	50%	76%	50%
anxiózní (vyhýbavá)	25%	27%	50%	27%	42%	44%	36%
závislá	18%	23%	25%	19%	27%	24%	23%
narcistická	65%	77%	79%	92%	73%	92%	68%

Pozn.: Jedná se o četnost výskytu a každému studentovi mohlo být odhaleno více poruch osobnosti najednou, tudíž graf i součty v tabulce přesahují 100 %.

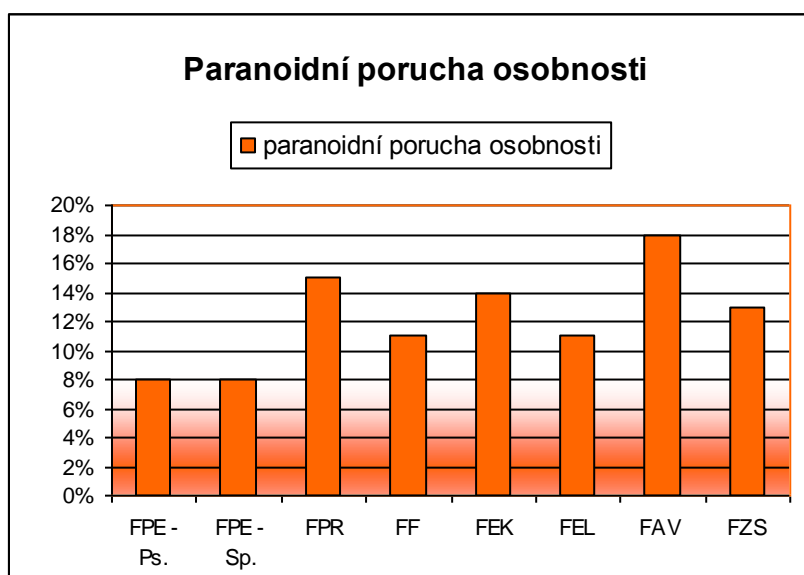

Graf 14: Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách

Graf 15: Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na vybraných oborech FPE

6) Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách (u kolika % studentů se porucha vyskytuje v rámci všech fakult, tedy z celkového počtu studentů trpících danou poruchou) + statistické zpracování narcistické poruchy osobnosti:

Graf 16: Četnost výskytu paranoidní poruchy osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

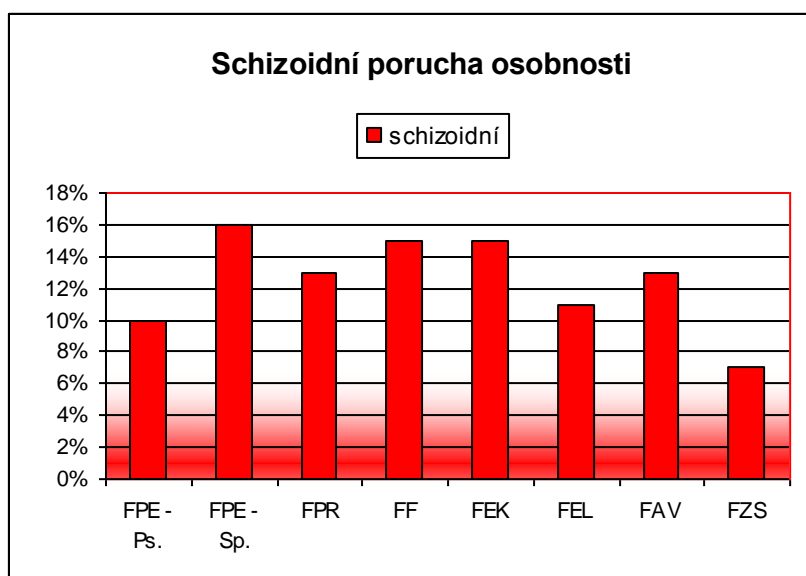
Podezření na paranoidní poruchu osobnosti vychází z následujících kritérií uvedených v mezinárodní klasifikaci MKN-10:

1. Nadměrná citlivost k odstrkování a odbytí.
2. Tendence k trvalé zášti, tj. odmítání odpustit urážky, uraženou ješitnost, bezpráví a zlehčování.
3. Podezřívavost a sklon překrucovat a chybně interpretovat neutrální nebo přátelské akce druhých jako nepřátelské nebo pohrdavé.
4. Bojovný a úporný smysl pro osobní práva, bez ohledu na bezprostřední situaci.
5. Opakované neoprávněné podezřívání pokud jde o sexuální věrnost manželského nebo jiného sexuálního partnera.
6. Sklon k zdůrazňování důležitosti vlastní osoby, projevující se trvalým vztahováním všeho ke svému já.
7. Zabývání se nepodloženým, „konspiračním“ vysvětlováním událostí kolem sebe nebo ve světě vůbec.

Nejvyšší procentuální zastoupení má FAV. Domnívám se, že pokud mají studenti FAV pocit, že jsou terčem posměchu, mohou mít částečně pravdu. Na ZČU není obor, o kterém by mezi studenty kolovalo tolik vtípů a hlášek jako o intelektuálech z FAV. Většina z nich snad tyto humorné narážky nebere osobně, ale není vyloučeno, že je někdo bere vážně. Odpověď „ano“ na položku „Lidé si ze mě často dělají legraci za mými zády.“, tak nemusí mít zcela paranoidní podstatu. Podmínkou pro studium FAV je bezesporu inteligence, jejíž vysoká hodnota může být na úkor inteligence emoční, která je pro mezilidské vztahy klíčová. Je tedy možné, že někteří studenti disponují nižší schopností rozlišit nuance v humorných hláškách a

chybně je interpretovat jako posměvačné a urážlivé. Ovšem neplatí, že člověk, který je koncentrovaný zejména na své zájmy a na studium, nepotřebuje navazovat mezilidské vztahy. Ačkoli mu může připadat složité nalézt někoho, kdo by jeho světu porozuměl, nebo se alespoň porozumět snažil. Poněvadž je z jeho subjektivního pohledu vlastní svět pochopitelný a zajímavý, nedokáže vzít v úvahu, že někdo nemusí sdílet jeho nadšení. Stává se tak méně odolným vůči odstrkování a odbytí. Není vyloučené, že právě zájem o virtuální (nehmatatelný) počítačový a matematický svět je důsledkem introverze, která též přispívá k odklonu od sociální sféry.

Pro bod 5. vidím dvě možná vysvětlení. Mohlo by se jednat o jedince, kteří podleli představě, jakou o nich sdílí okolí (podivíni, které většina lidí nechápe), což by v nich vzbudilo malou sebedůvěru, která je prvopočátkem pochybností. Na druhou stranu se o studentech FAV mluví jako o velkých sukničkářích, tím pádem by zvýšená podezřavost vůči partnerkám zřejmě pramenila z přístupu „Podle sebe soudím tebe“.

Graf 17: Četnost výskytu schizoidní poruchy osobnosti

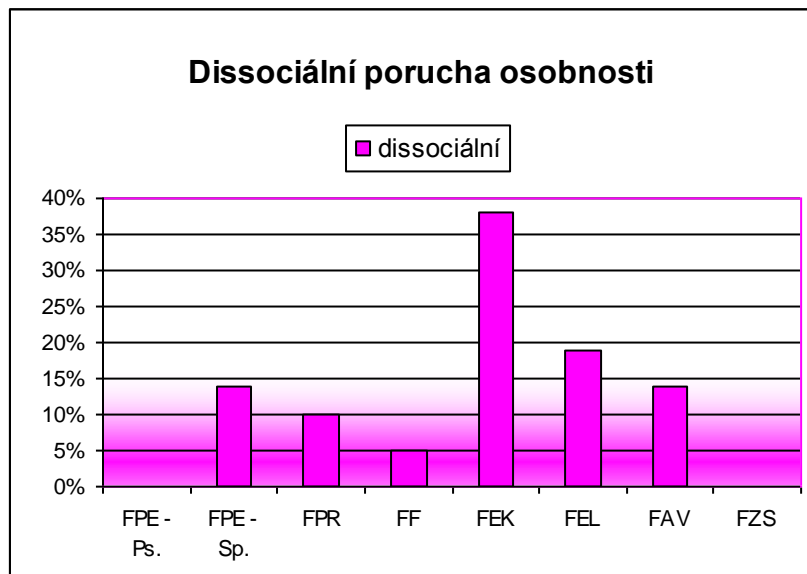
Zhodnocení a možnosti interpretace :

Osoba se schizoidní poruchou osobnosti je v MKN-10 popsána na základě těchto kritérií:

1. Málo činností, pokud vůbec nějaké, skýtá potěšení.
2. Emoční chlad, odstup nebo oploštělá afektivita.
3. Omezená schopnost vyjadřovat vřelé, něžné city vůči jiným lidem.
4. Zjevná lhostejnost ke chvále a kritice.
5. Malý zájem o sexuální zážitky s jinou osobou (když se vezme v úvahu věk).
6. Téměř neměnné upřednostňování samotářských činností.
7. Nadměrné zaměstnávání se fantazií a introspekci.
8. Nedostatek blízkých přátel nebo důvěrných vztahů (nebo jenom jeden) a nedostatek touhy po takových vztazích.
9. Výrazná necitlivost pro převládající společenské normy a konvence.

Tendence k prvkům schizoidní poruchy u oboru Sociální práce si vysvětlují z různých úhlů pohledu. U schizoidní osobnosti převažují samotářské motivy, lehkovážný postoj k sociální kontrole a pasivita. Jedince s tímto osobnostním profilem si představují jako hloubavého myslitele, který si namísto společenského života vystačí se svými myšlenkami. Pokud tuto představu aplikujeme na studenta sociální práce, je třeba zdůvodnit, proč se vydal právě touto cestou. Nemůžeme vyloučit možnost, že odklon od společnosti byl způsoben samotnou společností a v určité fázi jedincova vývoje došlo k jeho sociálnímu vyřazení. Nebo mohl nezájem o okolní svět vzejít ze samotné podstaty této poruchy a sociální vyřazení by tak vzniklo bez cizího zavinění. Obě varianty by vysvětlovaly inklinaci k lidem, kteří jsou v určitém smyslu také „na okraji společnosti“.

Společnost je k lidem v tísní mnohdy netolerantní, pracující kritizují systém sociálních dávek, cítí se sami vykořisťováni a projevují vůči lidem, kteří se z nějakého důvodu nemohou zařadit do běžného chodu života, jen málo empatie. Ovšem člověk, který společenské normy, standardy a konvence sám neuznává, může mít pro tyto lidi více pochopení. Naopak emoční chlad, odstup a oploštělá afektivita mohou v budoucnu regulovat úzkost z beznadějných životních příběhů, se kterými budou jako sociální pracovníci konfrontováni. Tento odstup jim může pomoci vnímat situace svých klientů objektivně, bez zaujetí a racionálně, což je mnohdy zapotřebí. Častý útek do fantazií může být v praxi přínosnou formou duševní hygieny. Zájem o introspekci považují u oboru Sociální práce také za budoucí výhodu, tato profese přináší řadu situací, které dotyčnému ukazují vlastní rezervy a umožňují tak práci na sobě samém.

Graf 18: Četnost výskytu dissociální poruchy osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

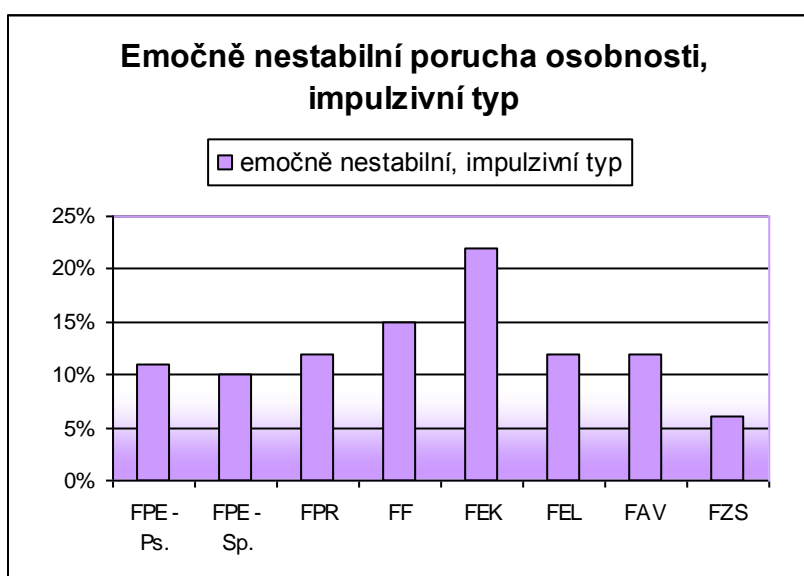
Pro diagnostikování dissociální poruchy osobnosti musí testovaný splňovat alespoň tři z těchto kritérií:

1. Nelítostný zájem o city druhých.
2. Neotřesitelný a trvalý postoj nezodpovědnosti a bezohlednosti vůči společenským normám, pravidlům a závazkům.
3. Neschopnost udržet trvalé vztahy, při schopnosti vztahy bez nesnází vytvářet.
4. Velmi nízká tolerance k frustraci; nízký práh pro uvolnění agrese, včetně násilí.
5. Neschopnost zakoušet vinu; neschopnost poučit se ze zkušenosti, zvláště z trestu.
6. Výrazné tendence ke svádění viny na jiné nebo poskytování plauzibilních racionalizací pro chování, které jedince přivádí do konfliktu se společností.

U studentů FEK se tato porucha osobnosti projevila v nezanedbatelné míře. Je možné, že studenti postupem času začnou peníze vnímat jako mocný nástroj, který má přednost před interpersonálními vztahy. Profese v ekonomické sféře je určitou zárukou vyššího platového ohodnocení, je tedy pravděpodobné, že touha po zisku byla už na počátku volby vysoké školy, neboť dnes není nic výjimečného, že si studenti volí budoucí zaměstnání z hlediska finančních perspektiv. Ve světě financí člověk rychle pochopí, že je třeba mít kontakty, a je tak pravděpodobné, že se dříve či později naučí navazovat „užitečné“ vztahy.

Odhaduji, že jedním z předpokladů pro výkon ekonomicky zaměřené profese je převažující racionální myšlení a schopnost kalkulace, to se ovšem může - často i neúmyslně -

promítat do trvalých interpersonálních vztahů, které tak mohou rychle pozbyť na spontánnosti, bezstarostnosti a čistých emocích. Dotyční následně ztrácejí dostatečnou sociální oporu, která je prevencí před vznikem neovladatelné agrese. Právě ta je ve své násilné formě jedním z projevů dissociální poruchy osobnosti. Ještě závažnější než samotná agrese je zřejmě neschopnost pocítit vinu a poučit se ze zkušenosti či z trestu. Možná právě tato charakterová vada plus bezohlednost vůči společenským normám a pravidlům přispívají k rozvoji tzv. „zločinů bílých límečků“ (jedná se o druh kriminality zaměřený proti hospodářskému systému – finanční kriminalita, korupce, počítačová kriminalita,...). Doufejme, že ne všichni mladí lidé uvržení do světa čísel a finančních částek se stávají takto amorálními bytostmi.

Graf 19: Četnost výskytu impulzivního typu emočně nestabilní poruchy osobnosti

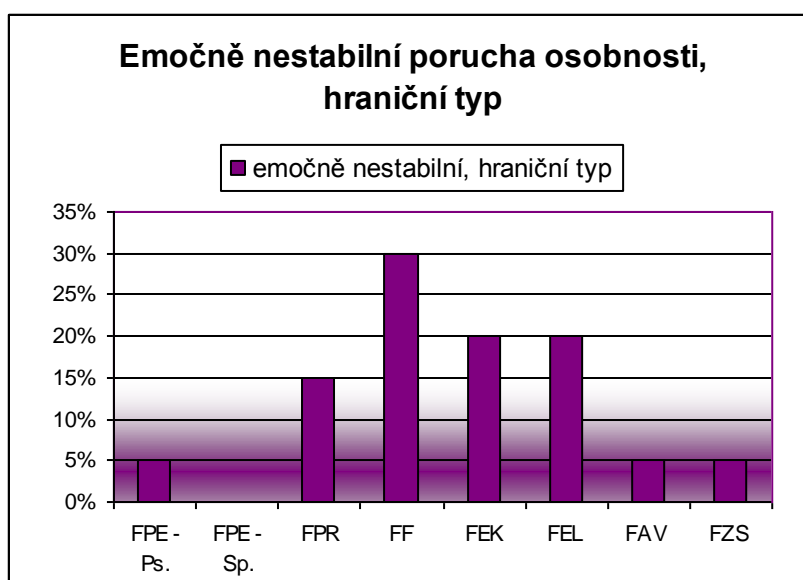
Zhodnocení a možnosti interpretace:

Lidé s impulzivním typem emočně nestabilní poruchy osobnosti vykazují následující znaky chování, jednání a prožívání:

1. Výrazná tendence jednat impulzivně a bez uvážení následků.
2. Výrazná tendence k hádavosti a ke konfliktům s druhými, zvláště když jiní impulzivní jednání kritizují nebo se proti němu staví.
3. Výrazná tendence jednat zločně nebo násilně bez uvážení následků.
4. Nesnáze vydržet s činností, která nenabízí okamžitou odměnu.
5. Afektivní nestálost.

Impulzivní typ emočně nestabilní poruchy se v celkové struktuře poruch osobnosti ukázal jako třetí nejčastější vůbec, což můžeme částečně přisuzovat vývojovému období, ve

kterém se většina studentů nachází a pro které je v jistém smyslu neuvážené jednání typické. Důvodem, proč z grafu opět vyčnívá FEK, může být snaha kompenzovat si oborem vyžadovanou přesnost, preciznost a spolehlivost. Impulzivní jednání bez uvážení následků vyplavuje adrenalin, kterého je alespoň dle mých představ v ekonomickém odvětví poskrovnu. Tuto hypotézu potvrzuje i fakt, že nejnižších hodnot u této poruchy osobnosti dosáhli studenti FZS z druhého ročníku oboru Porodní asistence, kteří při praxích přichází do stále nových situací a troufám si říci, že např. při práci na porodním sále zažívají i adrenalinovější situace. Za tohoto předpokladu by bylo logické, že studenti FZS poté nemají tak silnou potřebu kompenzace. Nároky jejich profese jim navíc ani nedovolují jednat bezstarostně, netrpělivě, zlostně, konfliktně či dokonce bez uvážení následků.

Graf 20: Četnost výskytu hraničního typu emočně nestabilní poruchy osobnosti

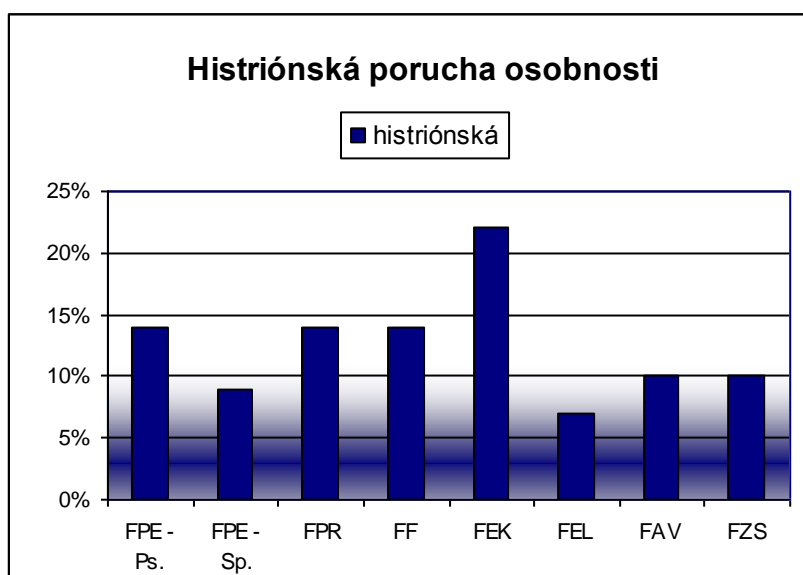
Zhodnocení a možnosti interpretace:

Hraniční typ emočně nestabilní poruchy zahrnuje kromě prvních pěti kritérií impulzivního typu, jež jsou pro oba typy společná, ještě dalších pět rysů:

6. Zřejmá a dobře dokumentovaná stálá nejistota o sobě samém...atd.
7. Náchylnost k angažovanosti v intenzivních a nestálých interpersonálních vztazích.
8. Excesivní pokusy vyhnout se opuštěnosti.
9. Opakované hrozby nebo jednání vedoucí k sebepoškození.
10. Chronické pocity prázdnoty.

V tomto případě nepřehlédnutelně vyniká FF. Bodu 6. v dotazníku odpovídalo tvrzení: „Nemůžu se rozhodnout, jakým člověkem chci být.“, pokud na tento výrok někdo odpoví kladně, je zřejmé, že dotyčnému bude činit problém i volba budoucího povolání. Většina žáků, kteří v devátém ročníku základní školy nemají představu, jaká práce by je mohla v životě naplňovat, volí jako střední školu všeobecné gymnázium a jsou rádi, že mohou rozhodnutí na čtyři roky odložit. Dalo by se říci, že co pro žáka základní školy představuje gymnázium, je pro studenta střední školy obor Humanistika na FF, který z našeho vzorku studuje 83 % dotazovaných filozofů. Na rozdíl od většiny zbývajících oborů ZČU, je Humanistika jedním z těch, který svým studentům nenabízí právě jasné a nezastupitelné uplatnění na trhu práce. Není tajemstvím, že jsou to právě studenti filozofické fakulty, kteří po absolvování studia plní čekárny úřadů práce.

Ovšem také musíme vzít v úvahu neviditelný tlak společnosti, která od lidí našeho věku (průměrný věk vzorku činil 22 let) očekává poměrně jasnou představu o budoucnosti, ambicích a plánu na osamostatnění. Pokud někdo v tomto směru nemá co nabídnout, může být pochopitelně sužován pocity prázdnoty. Strach z budoucnosti, z osamostatnění a z nutnosti zajistit si živobytí mohou zapříčinit i excesivní pokusy vyhnout se opuštěnosti. Vezměme tedy v úvahu, že jde o jedince, kteří si nejsou jisti sami sebou a nemohou si být jisti ani svým budoucím uplatněním. Je téměř oprávněné, že ve svém životě hledají nějaké jistoty, u sebe je nenalézají, a tak je shání u druhých. Když se je ovšem tato „jistota“ v lidské podobě pokusí opustit, začnou se bát bezprizornosti, kterou tak dobře znali, a vlastně v sebeobraně své psychiky brání této jistotě v osvobození. V extrémních případech může docházet až k činům definovaným kritériem 9. Tato interpretace pojetí sama sebe může částečně osvětlovat i bod 7., tedy náchylnost k angažovanosti v intenzivních a nestálých interpersonálních vztazích. Prvních pět kritérií týkajících se nadměrné impulzivity a z ní plynoucí nezodpovědnosti též přisuzují neujasněnému postoji k sobě samému a k životu vůbec.

Graf 21: Četnost výskytu histriónské poruchy osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

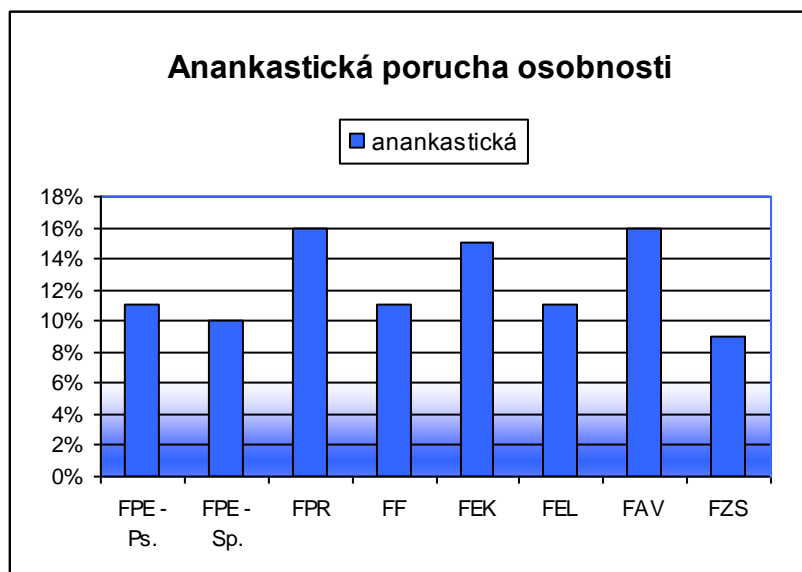
Klasifikace MKN-10 posuzuje histriónskou poruchu osobnosti podle těchto příznaků:

1. Sebedramatizace, teatrálnost, přehnaný projev emocí.
2. Sugestibilita snadno ovlivnitelná jinými lidmi nebo okolnostmi.
3. Mělká a labilní emotivita.
4. Trvalé vyhledávání činností, při kterých je pacient středem pozornosti a kontinuální vyhledávání vzrušení.
5. Nepatřičná svůdnost ve zjevu nebo chování.
6. Nadměrné soustředění na fyzickou přitažlivost.

U histriónské poruchy osobnosti FEK opět předčila všechny ostatní. Kontinuální vyhledávání vzrušení jsem se u ekonomů pokusila objasnit už v případě impulzivního typu emočně nestabilní poruchy a z mělké emotivity stále viním převažující racionální smýšlení. Ačkoli je FEK v rámci ZČU vnímána jako poměrně náročná škola, v obecném povědomí nepatří ze všech ekonomických fakult mezi nejvyhlášenější, z čehož by teoreticky mohl plynout pocit méněcennosti.

Soustředění na fyzickou přitažlivost a zjev může být pro ego příjemným vyrovnáním, někteří studenti navíc v rámci studia absolvují stáže v bankovních institutech, které vyžadují nošení obleku a celkově dodržování módní etikety. Studenti tak zakusí pocit, jaké je procházet se každý den v obleku či kostýmku a ze svého okolí vím, že se některým tento pocit zalíbí až

příliš. S obléknutím společenského oděvu si pak oblékají i samolibost a větší pocit vlastní hodnoty. Bohužel pro ně to funguje i naopak – bez obleku jsou zase „pouhými“ studenty FEK.

Graf 22: Četnost výskytu anankastické poruchy osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

Pro diagnostiku anankastické poruchy osobnosti byla stanovena tato měřítka:

1. Pocity nadměrných obav a opatrnosti.
2. Nadměrné zabývání se detaily, pravidly, seznamy, pořádkem, organizací nebo plánem.
3. Perfekcionismus, který je na úkor splnění úkolu.
4. Nadměrná svědomitost a skrupulanství.
5. Nadměrná svědomitost, skrupulanství, nevhodné zabývání se produktivností na úkor radosti a interpersonálních vztahů.
6. Puntičkářství a sociální konvenčnost.
7. Rigidita a paličatost.
8. Nerozumné vyžadování, aby se jiní podřizovali pacientovu způsobu práce nebo nerozumný odpor vůči způsobu práce druhých.

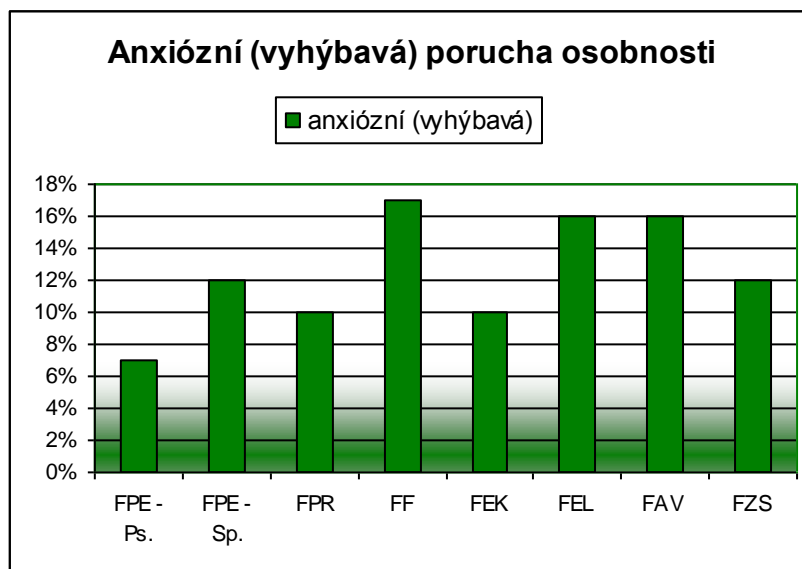
Náchylnost k této poruše se nejvíce projevila u studentů FPR a FAV. O většině kritérií jsem se již zmiňovala v souvislosti s dobovými tendencemi, ovšem v souvislosti s konkrétní fakultou mohou nabývat nových rozměrů. Například u studentů FPR se nadměrné zabývání se detaily, pravidly a dodržování zákonů zdá být spíše předností než zápor. Kdyby mi hrozilo vězení, asi bych ocenila, kdyby můj advokát byl perfekcionista. Studium práv předpokládá schopnost naučit se potřebné zákony, směrnice, nařízení apod., a to precizně a svědomitě s vědomím, že tato znalost může jednou pomoci ke spravedlivému rozsudku. Bohužel je

všeobecně známé, že právě v řadách právníků najdeme mnoho workoholiků, kteří své poslání upřednostňují před osobním životem a interpersonálními vztahy. Rigiditu a paličatost přisuzují stylu, jakým škola studenty vede k tomu, aby si při výkonu povolání trvali na svém a neustupovali ze svých požadavků.

Pocity nadměrných obav a opatrnosti jsou dle mého dojmu výslednicí samotného prostředí, ve kterém se právníci pohybují. Jsou v rámci studia obeznámeni s těmi nejtěžšími trestnými činy, mají širší rozhled o tom, co vše se může stát, nehledě na to, že si v průběhu vlastní praxe během let pravděpodobně udělají mnoho nepřátel (vzhledem k tomu, že málokterý soudní spor dopadne uspokojivě pro obě strany).

Stejně vysokou míru anankastické poruchy u studentů FAV si vysvětlují především z položek, které na daná kritéria odkazovaly ve screeningovém dotazníku. Studenti zde například posuzovali větu: „Lidé si myslí, že jsem příliš upjatý/-á nebo formální.“ Dovedu si představit, že někteří studenti FAV dali „ano“, neboť mohou vnímat, že jsou v povědomí ostatních považováni za suché intelektuály sedící u počítačů a žijící ve své vlastní realitě.

Perfekcionismus a puntičkářství je podle mého názoru pouze důsledkem studijní náplně, i jedno opačné matematické znaménko může změnit celý výpočet. FAV je známá množstvím svých výzkumných projektů a počtem významných zakázek, mnohdy tedy nejde jen o běžný výpočet, který lze na tabuli smazat a přepsat, nýbrž o rozhodující čísla. Určitá pečlivost v detailech a přesnost jsou nutnou součástí profilu absolventa. Přílišné pracovní vytížení, které bylo jednou z dalších zkoumaných položek, opět nemusí být tak překvapivé, jak by se u vysokoškoláka mohlo zdát. Nemalé procento studentů FAV nachází své zaměstnavatele už v průběhu studia a pracuje při škole na poloviční úvazek.

Graf 23: Četnost výskytu anxiózní (vyhýbavé) poruchy osobnosti

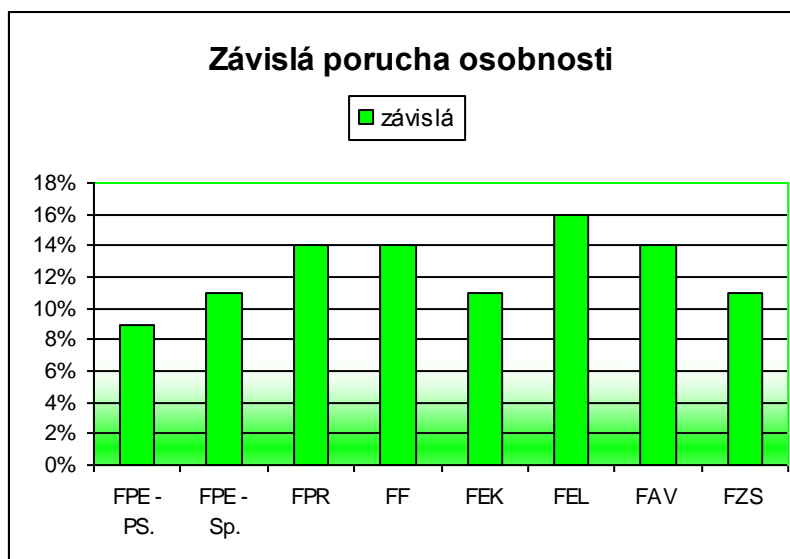
Zhodnocení a možnosti interpretace:

Anxiózní (vyhýbavá) porucha osobnosti je v mezinárodním systému posuzována z následujících hledisek:

1. Trvalé a pronikavé pocity napětí a obav.
2. Přesvědčení o vlastní sociální nešikovnosti, nedostatku osobní přitažlivosti nebo inferioritě vzhledem k druhým.
3. Nadměrné zabývání se tím, že bude kritizován nebo odmítnut v sociálních situacích.
4. Nechuť stýkat se s lidmi, pokud není jisté, že bude oblíben.
5. Omezení v životním stylu kvůli potřebě fyzické jistoty.
6. Vyhýbání se sociálním a pracovním činnostem, které zahrnují významný mezilidský styk, a to ze strachu před kritikou, nesouhlasem nebo odmítnutím.

Tyto body se v největší míře podařilo naplnit studentům FF. Domnívám se, že většina bodů odpovídá výkladu, který jsem podala v části o hraničním typu emočně nestabilní poruchy, jež se u studentů FF též ukázal jako převažující. Pokud je někdo nejistý sám sebou (což vyplynulo z části, na kterou v předchozí větě odkazuji), nevěří si a nemá se rád, těžko uvěří, že ho může mít rád někdo jiný. U některých oborů ZČU je předem jasné, že budou své studenty připravovat na práci s lidmi (Psychologie se zaměřením na vzdělávání, Sociální práce, Porodní asistence,...), to se však nedá prohlásit o Humanistice, která v našem vzorku převažovala a která může pro úzkostné studenty představovat nejlepší z nejhoršího. Samotný přechod ze střední školy na vysokou je pro mnohé nováčky překvapením – je vyžadována větší samostatnost, zodpovědnost, ale i schopnost prezentovat své dovednosti, svou práci,

kooperovat s ostatními v rámci různých projektů, zařídit si praxi apod. Jestliže se znovu podíváme na kritéria vymezující anxiózní poruchu osobnosti, je jasné, že vysokoškolské prostředí může být pro dotyčného samo o sobě velmi zátěžové. Být v kůži takového člověka, asi bych podobně volila zaměření, jehož podstatou není primárně práce s lidmi.

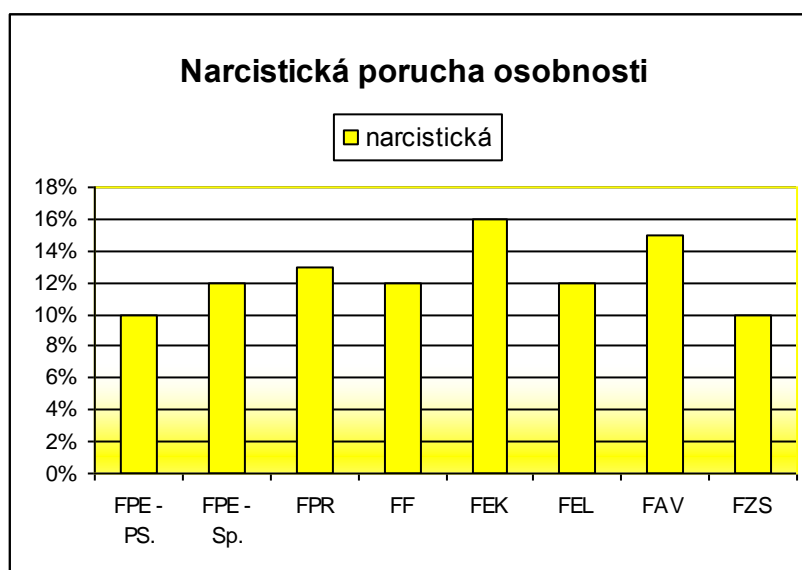
Graf 24: Četnost výskytu závislé poruchy osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

Závislá porucha osobnosti je definována na základě těchto bodů:

1. Povzbuzování jiných lidí nebo dovolování jim, aby za něho přebírali odpovědnost za důležitá životní rozhodnutí.
2. Podřizování vlastních potřeb jiným osobám, na nichž je závislý, a přílišné vyhovování jejich přání.
3. Neochota vnášet byť rozumné požadavky na lidi, na nichž je závislý.
4. Pocity, že není ve své kůži, když je sám, následkem přehnaných obav, že není schopen starat se sám o sebe.
5. Stálé obavy, že bude opuštěn osobou, ke které má těsný vztah a že se bude muset starat sám o sebe.
6. Omezená schopnost dělat každodenní rozhodnutí bez nadměrného množství rad a ujišťování druhými.

Vysoká hodnota u studentů FEL patrně naznačuje, že motivem ke studiu na této fakultě není touha po zisku, vysokém postavení či moci, ale čistý zájem o daný obor (za předpokladu, že toto rozhodnutí výjimečně nechali na sobě). Tito studenti budou zřejmě šťastní, když se budou moci zabývat tím, co je baví, nehledě na podmínky, v jakých budou pracovat. Potřebují slyšet, co se od nich žádá a do kdy je třeba to učinit. Ve firmách, kde se od zaměstnanců nečekají žádné ambice na pracovní povýšení a postup vzhůru, budou rozhodně vítáni.

Graf 25: Četnost výskytu narcistické poruchy osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

Kritéria pro narcismus jsou uvedena v části Diagnostika narcistické poruchy. První místo v narcistické poruše osobnosti, která je stěžejním tématem této práce, nakonec nepřipadlo studentům Psychologie se zaměřením na vzdělávání (ti měli paradoxně spolu se studenty FZS nejnižší procentuální zastoupení), nýbrž studentům FEK. Pokud se podíváme na zbylé diagnózy, které byly studentům FEK přiřčeny, není toto zjištění nijak překvapivé. Už dissociální porucha naznačovala sklony k účelovému chování, k touze po moci a úspěchu, histriónská porucha zase potřebu nekonečného obdivu (všimněme si, že kombinace dissociální a narcistické poruchy navíc podtrhuje výsledky Michiganského výzkumu). Výrazná racionalita může objasňovat nedostatek empatie a tendence „jít přes mrtvoly“.

Když poskládáme všechno, co bylo v této části o ekonomech napsáno, uvidíme prototyp narcistického člověka, který přikládá hlavní význam materiálním hodnotám a sociálnímu statusu, člověka, který své sebehodnocení odvíjí od toho, jak jej hodnotí okolí, člověka, který vylepšuje svůj zevnějšek, aby dosáhl pochvaly, potvrdil svou pozici nebo vzbudil závist, člověka, který potřebuje vnější potvrzení, že se může mít rád.

Statistické zpracování:

Pro ověření či vyvrácení hypotézy H_0 : „Studenti oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání budou vykazovat podobné sklony k narcismu jako studenti jiných oborů ZČU.“

byla zvolena statistická metoda, která slouží k testování shody mezi očekávanými a pozorovanými hodnotami – test dobré shody. Pro výpočet bylo třeba znát aktuální a očekávanou četnost. K výpočtu očekávané četnosti byl využit aritmetický průměr četností výskytu narcistické poruchy a aritmetický průměr četností výskytu ostatních poruch na všech fakultách. Aktuální četnosti odpovídal podíl studentů Psychologie se zaměřením na vzdělávání, kterým byla diagnostikována narcistická porucha osobnosti z celkového počtu studentů trpících touto poruchou, a podíl studentů tohoto oboru trpících jakoukoli jinou poruchou. Tato data dala vzniknout chí-testu, jehož výsledkem byla 95 % pravděpodobnost, že platí hypotéza H_0 . Tato pravděpodobnost je výrazně vyšší než hladina významnosti 5 %.

95 % > 5 % => hypotéza H_0 je potvrzena a hypotézu H_1 mohu zamítnout

Výsledek chí-kvadrátu se významně neliší od kritické hodnoty: $0,0038 < 3,84$ (pro $df = 1$, $\alpha = 0,05$), což rovněž zvyšuje pravděpodobnost pravdivosti H_0 .

Grafy 16-25 bychom mohli shrnout do následujícího přehledu největších výchylek:

Tabulka 4: Přehled největších výchylek

porucha	nejvíce studentů z	nejméně studentů z
paranoidní	FAV	FPE - Sp. i Ps.*
schizoidní	FPE - Sp.	FZS
dissociální	FEK	FPE - Ps./FZS
emočně nestabilní, impulzivní typ	FEK	FZS
emočně nestabilní, hraniční typ	FF	FPE - Sp.
histriónská	FEK	FEL
anankastická	FPR/FAV	FZS
anxiózní (vyhýbavá)	FF	FPE - Ps.
závislá	FEL	FPE - Ps.
narcistická	FEK	FPE - Ps./FZS

* Sp. = Sociální práce Ps. = Psychologie se zaměřením na vzdělávání

7) Doplnující zjištění:

Tabulka 5: Rozložení pohlaví u studentů s poruchou a bez poruchy osobnosti

celkem žen	120
celkem mužů	80
ženy s poruchou	114
muži s poruchou	75
ženy bez poruchy	6
muži bez poruchy	5

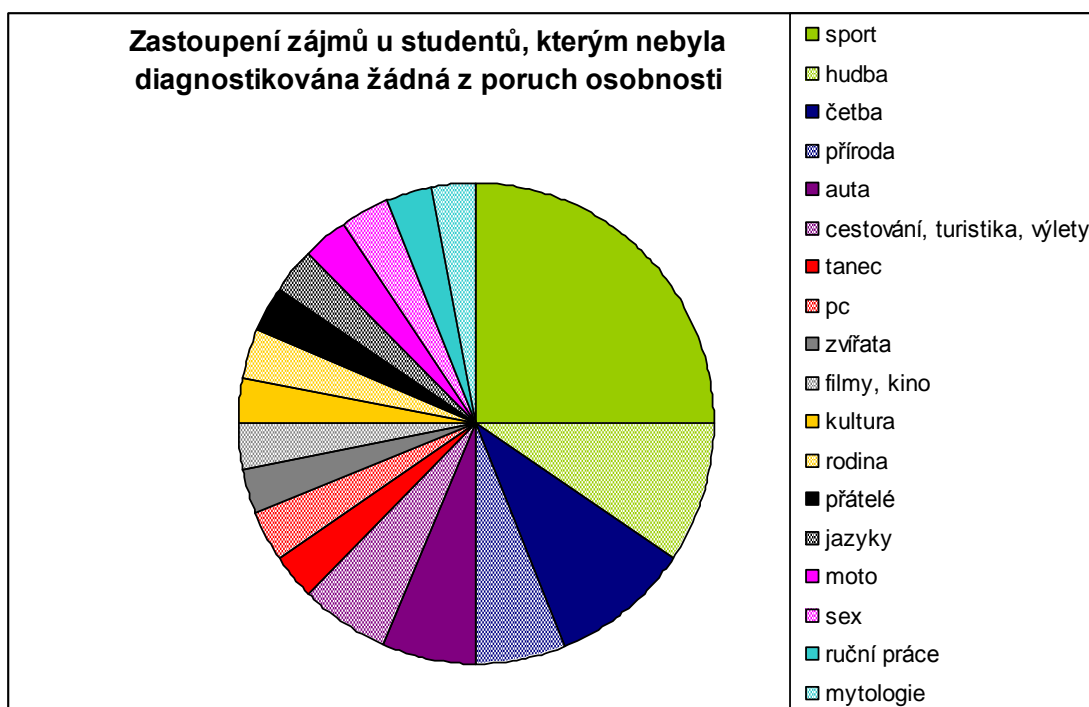
Graf 26: Výskyt poruch osobnosti u žen

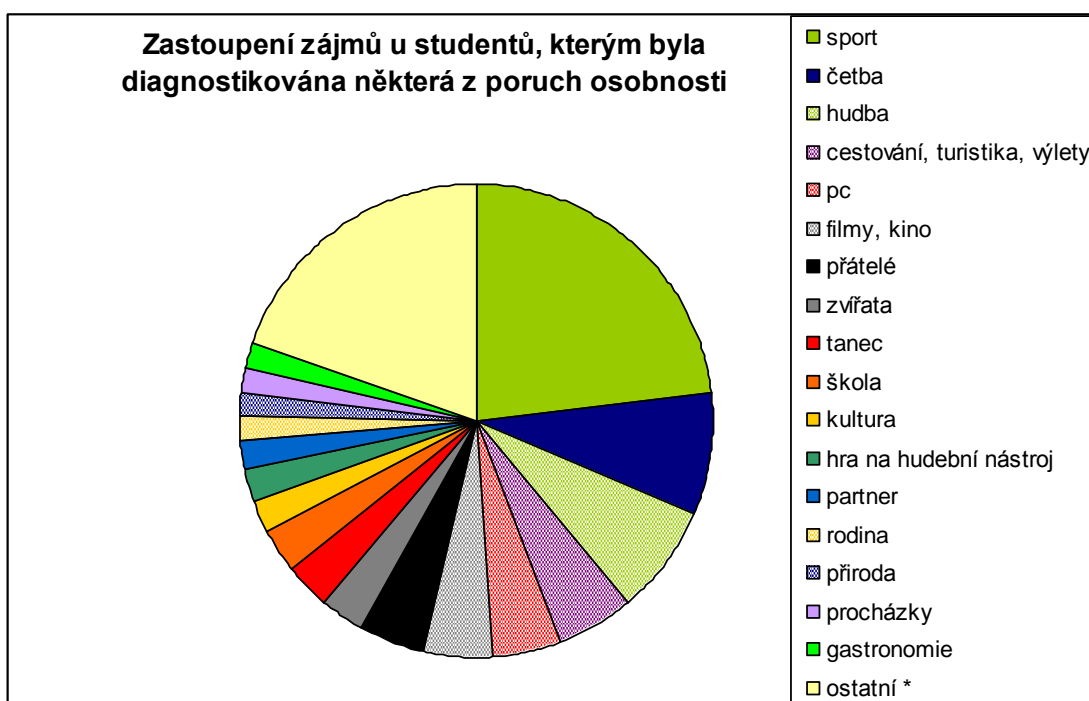
Graf 27: Výskyt poruch osobnosti u mužů

Zhodnocení a možnosti interpretace:

Z grafů 26 a 27 lze učinit závěr, že rozložení výskytu poruch osobnosti z hlediska pohlaví není zcela rovnoměrné. V našem vzorku k poruchám osobnosti více inklinovaly ženy.

Graf 28: Zastoupení zájmů u studentů bez poruchy osobnosti

* ostatní (vyskytly se u méně než osmi respondentů): děti, foto, umění, ženy, muži, jazyky, společnost, finančnictví, auta, moto, design, duchovno, filozofie, život, alkohol, historie, geocaching, sex, spánek, já, psaní, ruční práce, seriály, letadla, skauting, sběratelství, duše, masáže, párty, zdravý životní styl, armáda, asijská kultura, komunikace, přemýšlení, lehké drogy, vodní záchranná služba, architektura, vyplňování dotazníků, poker, hospody, meteorologie, křížovky, oblečení, nakupování, zpěv, relaxace, tv, ohýbání lžiček v menze

Graf 29: zastoupení zájmů u studentů s poruchou osobnosti

Zhodnocení a možnosti interpretace:

Vzhledem k markantnímu rozdílu v podílu osob s poruchou osobnosti a bez poruchy osobnosti (189:11), nelze z dat v grafech 28 a 29 činit příliš relevantní závěry (osoby s podezřením na některou z poruch osobnosti uvedly celkem 544 zájmů, osoby, u kterých nebyla prokázána žádná z poruch osobnosti, dohromady poskytly 32 zájmů). Nicméně některé odlišnosti jsou přece jen nápadné. Vysokoškoláci, kterým nebyla diagnostikována žádná z poruch osobnosti, ve svých zájmech častěji psali sport, hudbu, četbu, cestování, turistiku a výlety, auto a moto, či kulturu. Více uváděli rodinu a méně přátele. V zájmech těchto studentů mnohem více dominovaly jazyky a ruční práce. Největší odchylka se objevila v kategoriích sex a příroda. Obojí bylo u jedinců bez poruchy osobnosti zmiňováno 4x častěji než u jedinců, kteří měli k poruchám sklony. Na rozdíl od osob bez poruchy osobnosti měli tito ve svých zájmech častěji uvedenou kategorii škola (většinou v podobě studovaného oboru, zde se tedy odpovědi vzhledem k rozmanitosti oborů lišily a byly sumarizovány pod pojem „škola“), dále hru na hudební nástroj, procházky, gastronomii, filmy, kino a partnera.

Všeobecně by se tato fakta dala shrnout do předpokladu, že studenti, kterým nebyla diagnostikována žádná z poruch osobnosti, provádí více volnočasových aktivit, jejichž podstatou je relaxace (ať už aktivní či pasivní).

6.3.6 Shrnutí praktické části

Výzkum prováděný na vzorku 200 lidí ze sedmi různých fakult prostřednictvím screeningového dotazníku IPDE u vysokoškoláků identifikoval tři nejčetnější poruchy osobnosti – narcistickou, anankastickou a impulzivní typ emočně nestabilní poruchy. Tento fenomén byl objasněn z hlediska nároků současné společnosti. Z grafů zobrazujících, kolik procent studentů má diagnostikovanou danou poruchu v rámci všech zkoumaných fakult, vyplynulo, že největší dispozice k poruchám osobnosti mají celkově studenti FEK, kteří získali „prvenství“ u čtyř poruch z deseti. Naopak nejmenší skóry vykázali studenti oboru Porodní asistentka na FZS a studenti oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání na FPE, oba obory dosáhly nejnižšího zastoupení v případě pěti poruch. Vzhledem k tomu, že absolventi těchto oborů mohou aspirovat na profese, jejichž posláním je pečovat o lidské zdraví (ať už fyzické či psychické), jedná se o poměrně příjemné a uklidňující zjištění.

Narcistická porucha osobnosti, jež je v této práci středem pozornosti, získala největší podíl u studentů FEK.

Co se týče doplňkových korelací, výzkum upozornil na rozdíly v uváděných zájmech u studentů, kterým byla diagnostikována některá z poruch osobnosti, a u studentů, kterým se tak nestalo. V případě vysokoškoláků, kterým nebyla prokázána žádná z poruch osobnosti, více převažovaly zájmy poskytující aktivní či pasivní odpočinek. Dále jsme se dozvěděli, že k poruchám osobnosti tíhly více ženy než muži. Předpoklad, že studenti Psychologie se zaměřením na vzdělávání se svou mírou narcismu neobstojí v porovnání s kontrolními vzorky, se ukázal jako mylný.

Závěr:

Motivem této práce bylo odhalit míru narcismu u studentů Psychologie se zaměřením na vzdělávání. Ačkoli v silné konkurenci se svou mírou narcismu nakonec neobstáli, věřím, že i tak přinesl výzkum řadu nových poznatků a podnětů k dalšímu bádání. Osobně jsem byla překvapena, jak se nepříliš diskutovaný narcismus v celkové struktuře poruch umístil. Infarkt, hypertenze, cukrovka, alergie, narcismus,...i takto možná bude zanedlouho vypadat výčet civilizačních chorob. Představme si společnost, kde si lidé nepřipouštějí své pocity, natož aby je odhalili druhým, společnost, kde je úspěch založen na prezentovaném sebevědomí, kde se soutěživost podporuje už v dětech předškolního věku a kde se zkrátka vyplatí nebýt sám sebou. Jak zabránit tomu, aby nás po emoční stránce za chvíli nepředčili i roboti z Čapkova dramatu R.U.R?

Život s narcistickou poruchou osobnosti, která by se ve zkratce dala nazvat závislostí na vnějším potvrzení, je stejně těžký jako život s jakoukoli jinou závislostí. Je zapotřebí dlouhodobé terapie a ze začátku není lehké odolat naučeným vzorcům smýšlení, prožívání či chování.

Považuji za nutné zmínit, že by mne mrzelo, kdyby si kdokoli z jakýchkoli statí této práce vyvodil, že největší škodu na něm vlastně napáchali jeho vlastní rodiče. A i kdyby tomu tak skutečně bylo, bezmocně sedět a obviňovat své nejbližší je asi stejně užitečné jako vymýšlet stroj času, který by nás vrátil do dětství a vše napravil. V tomto ohledu se ztotožňuji se slovy francouzského prozaika a dramatika André Gide: *„Myslím si, že nemoci jsou klíče, které nám mohou otevřít určité brány. Věřím, že existují určité brány, jež může otevřít jedině nemoc. Rozhodně existuje stav zdraví, který nám nedovolí všechno chápat. Snad nám nemoc určité pravdy uzavírá, ale stejně nám jiné pravdy uzavírá zdraví...Mezi těmi, kteří se těší neotřesitelnému zdraví, jsem ještě nepotkal nikoho, kdo by nebyl po některé stránce poněkud omezený. Jako ti, kteří nikdy necestovali. Cestovat může člověk jen sám za sebe, někým si něco ‚nechat procestovat‘ můžeme stejně málo jako nechat si něco prožít.“*⁵⁸

Za sebe doporučuji brát sebe i život s nadsázkou po vzoru Oscara Wilda, který s oblibou říkal: „Zamilovat se sám do sebe – to je počátek románu na celý život.“

⁵⁸ RÖHR, 2001, s. 73.

Resumé:

Tato bakalářská práce si kladla za cíl odhalit míru narcistické poruchy osobnosti u studentů fakulty pedagogické oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání na základě porovnání s dalšími fakultami Západočeské univerzity v Plzni. Teoretická část přibližuje problematiku narcismu z hlediska různých teorií, zasazuje ji do historického kontextu, nabízí analytický pohled na symboliku narcismu v literatuře, spekuluje o jeho příčinách a v závěru pojednává o možných projevech.

Praktická část líčí teoretická východiska výzkumu, jeho cíle, metody, strukturu výzkumného vzorku a samotné výsledky šetření. Výzkum přinesl řadu zajímavých poznatků v čele s klíčovým zjištěním, že studenti z kontrolních skupin svým podílem narcistické poruchy osobnosti překonali laťku nastavenou studenty Psychologie se zaměřením na vzdělávání. V celkovém měřítku se narcismus ukázal jako jedna z nejčtenějších poruch osobnosti vůbec. Tyto a další závěry byly v praktické části podloženy názornými grafy a následně interpretovány.

Summary:

The aim of this thesis was to explore the rate of narcissistic personality disorders of the students the Faculty of Education in the study field of Psychology in Education. These students have been compared with students of other Faculties of the University of West Bohemia. The theoretic part is focused on the issue of narcissism in terms of different theories, put in historical contexts, offers an analytical look at the symbolism of narcissism in literature, it speculates about its causes and finally discusses the possible manifestations.

The practical part describes the theoretical starting points of research, its goals, methods, structure of the research sample and the actual results of the research. The research has shown a number of interesting findings, especially that students in control groups of other Faculties have a higher score on the tests that evaluate narcissistic personality disorder than students of Psychology in Education. The overall rate of the narcissism emerged as one of the most frequent personality disorders in general. These and other findings were supported in the practical part of this thesis.

Seznam literatury:

LITERATURA:

1. ADAMEC, J. *Narcismus: psychologická hrozba budoucnosti*. Brno, 2008. ISBN 978-80-87234-00-6. Dostupné z: <http://www.psychostudium.cz/index.php?id=jiri-adamec>
2. ASPER, K. *Opuštěnost a sebeodcizení: Nové přístupy k terapii narcistické poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. Spektrum, 61. ISBN 978-80-7367-453-3.
3. GRIMM, J. a GRIMM, W. *Pohádky bratří Grimmů*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1996. ISBN 80-7176-423-X.
4. HOLEČEK, V., MIŇHOVÁ, J. a PRUNNER, P. *Psychologie pro právníky*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-065-9.
5. LORANGER, A. W. *IPDE Mezinárodní rozhovor pro poruchy osobnosti: Verze pro MKN-10*. Brno, 2006.
6. MIŇHOVÁ, J. *Psychopatologie pro právníky*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnické učebnice. ISBN 80-86898-70-9.
7. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1993. ISBN 80-85603-34-9.
8. NASO, P. O. *Proměny*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1956. Nesmrtelní, sv. 31.
9. SVOBODA, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-706-0.
10. WILDE, O. *Obraz Dorian Graye*. 2. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1964. Kapka.
11. ZVOLSKÝ, P. et al. *Obecná psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-494-2.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

1. BARTOŠ, F. *Narcismus: Teorie, výzkumy a možnosti jeho měření*. [online]. [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/narcismus-teorie-vyzkumy-a-moznosti-jeho-mer>

2. DALAL, P.K. a SIVAKUMAR, T. *Moving towards ICD-11 and DSM-V: Concept and evolution of psychiatric classification*. Indian J Psychiatry [serial online] 2009 [cit. 2012-02-26];51:310-9. Dostupné z: <http://www.indianjpsychiatry.org/text.asp?2009/51/4/310/58302>
3. DINGFELDER, S. *Narcissism and the DSM*. Monitor on Psychology [online]. 2011, vol. 42, No. 2 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.apa.org/monitor/2011/02/narcissism-dsm.aspx>
4. FALDYNA, Z. *Specifické poruchy osobnosti: Část I. Diagnostika*. Psychiatria pre prax [online]. 2005, roč. 13, č. 1, s. 4 [cit. 2012-01-28]. ISSN 1335-9584. Dostupné z: http://www.solen.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=1737&magazine_id=2
5. FRANČE, V. *Narcismus* [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.com/2008/06/narcismus.html>
6. FROMM, E. *Lidské srdce* [online]. [cit. 2012-01-11]. Dostupné z: http://www.teksty.wz.cz/fromm-lidske_srdce/fromm-ls.html
7. HUGHES, M. *Soraya Mehdizadeh, undergraduate psychology student, finds Facebook fiends tend to be narcissistic and insecure*. [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z: <http://research.news.yorku.ca/2010/09/07/soraya-mehdizadeh-york-university-undergraduate-student-finds-facebook-fiends-tend-to-be-narcissistic-and-insecure/>
8. *Narcissistic Personality Disorder*. BehaveNet [online]. [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.behavenet.com/narcissistic-personality-disorder#301>
9. *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/>
10. YATES, D. *Narcissism may benefit the young, researchers report* [online]. [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: http://news.illinois.edu/news/11/0810narcissism_BrentRoberts.html

JINÉ:

1. *Obraz Dorian Graye* [The Picture of Dorian Gray] [film]. Režie David Rosenbaum. USA, 2004.

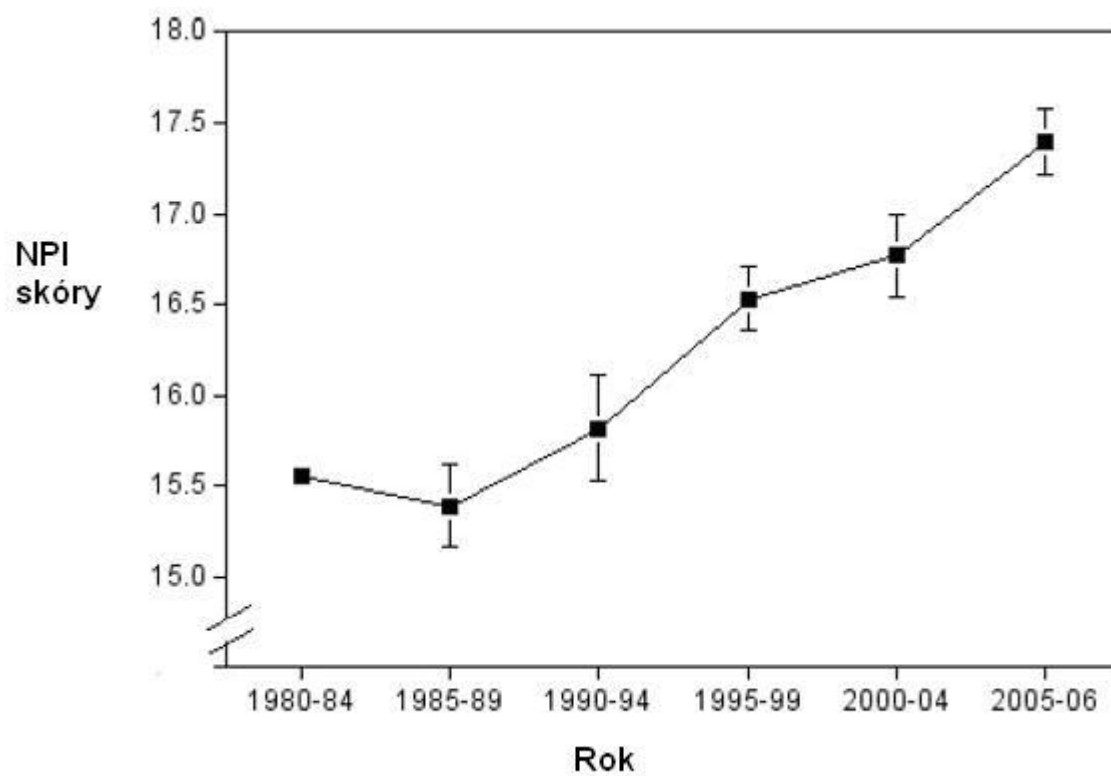
Seznam grafů a tabulek:

Graf 1: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy osobnosti	42
Graf 2: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy na jednotlivých fakultách	43
Graf 3: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy na vybraných oborech FPE.....	44
Graf 4: Struktura výskytu poruch osobnosti	45
Graf 5:Struktura výskytu poruch osobnosti na FPR	47
Graf 6:Struktura výskytu poruch osobnosti na FF	47
Graf 7:Struktura výskytu poruch osobnosti na FEK.....	47
Graf 8:Struktura výskytu poruch osobnosti na FEL	48
Graf 9:Struktura výskytu poruch osobnosti na FAV	48
Graf 10:Struktura výskytu poruch osobnosti na FZS	48
Graf 11:Struktura výskytu poruch osobnosti na FPE	48
Graf 12:Struktura výskytu poruch osobnosti na oboru Sociální práce	49
Graf 13:Struktura výskytu poruch osobnosti na oboru Psychologie se zaměřením na vzdělávání.....	49
Graf 14: Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách	50
Graf 15: Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na vybraných oborech FPE.....	50
Graf 16: Četnost výskytu paranoidní poruchy osobnosti.....	51
Graf 17: Četnost výskytu schizoidní poruchy osobnosti	52
Graf 18: Četnost výskytu dissociální poruchy osobnosti.....	54
Graf 19: Četnost výskytu impulzivního typu emočně nestabilní poruchy osobnosti	55
Graf 20: Četnost výskytu hraničního typu emočně nestabilní poruchy osobnosti.....	56
Graf 21: Četnost výskytu histriónské poruchy osobnosti	58
Graf 22: Četnost výskytu anankastické poruchy osobnosti	59
Graf 23: Četnost výskytu anxiózní (vyhýbavé) poruchy osobnosti.....	61
Graf 24: Četnost výskytu závislé poruchy osobnosti.....	62
Graf 25: Četnost výskytu narcistické poruchy osobnosti	63

Graf 26: Výskyt poruch osobnosti u žen	65
Graf 27: Výskyt poruch osobnosti u mužů	65
Graf 28: Zastoupení zájmů u studentů bez poruchy osobnosti	66
Graf 29: zastoupení zájmů u studentů s poruchou osobnosti	66
Tabulka 1: Podíl studentů s poruchou a bez poruchy na jednotlivých fakultách.....	43
Tabulka 2: Struktura výskytu poruch osobnosti	45
Tabulka 3: Četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti na fakultách	49
Tabulka 4: Přehled největších výchylek	64
Tabulka 5: Rozložení pohlaví u studentů s poruchou a bez poruchy osobnosti.....	65

Přílohy:

Příloha č. 1

IPDE Screeningový dotazník

Instrukce:

Účelem tohoto dotazníku je zjistit, jaký typ člověka jste byl/-a během **posledních 5 let**.

Prosím, nevynechejte žádnou položku. Když si nejste jistý/-á odpovědí, vyberte tu, **kte**rá na Vás platí víc.

Dotazník není časově omezen, ale nepřemýšlejte o odpovědích příliš dlouho.

Když na Vás tvrzení platí, udělejte křížek v kolonce ANO. Když na Vás tvrzení neplatí, udělejte křížek v kolonce NE.

Když si přejete změnit odpověď, přeškrtněte nesprávnou odpověď a udělejte nový křížek.

Prosím, zodpovězte důkladně a upřímně všechny položky.

Tento dotazník je anonymní, prosím vyplňte pouze tyto obecné údaje:

Dnešní datum: _____ **Věk:** _____ **Pohlaví:** _____ **Fakulta:** _____

Studovaný obor: _____

Zájmy: _____

Následující údaj je **nepovinný**, vyplňte ho pouze v případě, že chcete zaslat Váš osobní výsledek:

Email:

1. Obvykle mám radost ze života (a užívám si ho).	ano ☐ ne ☐
2. Nereaguji dobře, když mě někdo urazí.	ano ☐ ne ☐
3. Nerozčiluji se zbytečně kvůli detailům.	ano ☐ ne ☐
4. Nemůžu se rozhodnout, jakým člověkem chci být.	ano ☐ ne ☐
5. Ukazuji své city tak, aby je každý viděl.	ano ☐ ne ☐
6. Nechávám druhé lidi, aby za mě rozhodovali důležité věci.	ano ☐ ne ☐
7. Domnívám se, že mi ostatní nemají co závidět.	ano ☐ ne ☐
8. Obvykle se cítím v napětí nebo nervózní.	ano ☐ ne ☐
9. Téměř nikdy mě nic nerozčílí.	ano ☐ ne ☐
10. Zacházím do extrémů, když se snažím, aby mě lidé neopustili.	ano ☐ ne ☐
11. Nemůžu se zbavit představy, že jsou na tom ostatní lépe než já.	ano ☐ ne ☐
12. Jsem velmi opatrný/-á.	ano ☐ ne ☐
13. Nikdy jsem nebyl/-a uvězněn/-a.	ano ☐ ne ☐
14. Lidé si myslí, že jsem chladný/-á a netečný/-á.	ano ☐ ne ☐
15. Navazuji intenzivní vztahy, které netrvají dlouho.	ano ☐ ne ☐
16. Většina lidí je ke mně čestná a upřímná.	ano ☐ ne ☐

17. Myslím, že někdy je třeba brát ohled především na své vlastní pocity a potřeby, a to i na úkor ostatních.	ano ☐ ne ☐
18. Je pro mě těžké nesouhlasit s lidmi, na kterých jsem hodně závislý/-á.	ano ☐ ne ☐
19. Cítím se nejistě nebo nevhodně (trapně) v sociálních situacích.	ano ☐ ne ☐
20. Jsem velmi snadno ovlivněn/-a tím, co se kolem mě děje.	ano ☐ ne ☐
21. Obvykle se cítím špatně, když někoho zraním nebo rozruším.	ano ☐ ne ☐
22. Soucítím s lidmi, kteří nejsou hezcí.	ano ☐ ne ☐
23. Hádám se nebo bojuji s lidmi, kteří se mi snaží zabránit v tom, co chci dělat.	ano ☐ ne ☐
24. V současné době jsem odmítl/-a zůstat v práci (škola, domácí povinnosti), ačkoli se to ode mě očekávalo.	ano ☐ ne ☐
25. Když jsem chválen/-a nebo kritizován/-a, nedám druhým najevo, jak se cítím.	ano ☐ ne ☐
26. Dlouhou dobu cítím zášť vůči některým lidem.	ano ☐ ne ☐
27. Strávím příliš mnoho času tím, že se snažím dělat věci perfektně.	ano ☐ ne ☐
28. Lidé přehlížejí moje schopnosti.	ano ☐ ne ☐
29. Lidé si ze mě často dělají legraci za mými zády.	ano ☐ ne ☐
30. Nikdy jsem nevyhrožoval/-a sebevraždou nebo se úmyslně nezranil/-a.	ano ☐ ne ☐
31. Moje pocity jsou jako počasí: stále se mění.	ano ☐ ne ☐
32. Děsí mě představa, že se ze mě stane průměrný člověk.	ano ☐ ne ☐
33. Bojuji za svá práva, i když to ostatní lidi obtěžuje.	ano ☐ ne ☐
34. Vyhledávám společnost lidí sobě rovných.	ano ☐ ne ☐
35. Rád/-a se oblékám tak, abych vyčníval/-a z davu.	ano ☐ ne ☐
36. Zalžu nebo napálím někoho, když to poslouží mému účelu.	ano ☐ ne ☐
37. Nedržím se svého plánu, jestliže nevidím výsledky okamžitě.	ano ☐ ne ☐
38. Mám malou nebo žádnou chuť na sex.	ano ☐ ne ☐
39. Je přirozené upřednostňovat v mezilidských vztazích osoby, které člověka v danou chvíli obohacují.	ano ☐ ne ☐
40. Lidé si myslí, že jsem příliš striktní ohledně dodržování pravidel a zákonů.	ano ☐ ne ☐
41. Když jsem sám/-a, obvykle se cítím nepříjemně nebo bezradně.	ano ☐ ne ☐
42. Nenavážu bližší kontakt s lidmi, dokud si nejsem jistý/-á, že mě mají rádi.	ano ☐ ne ☐
43. Nejsem rád/-a středem pozornosti.	ano ☐ ne ☐
44. Vadí mi, když se mnou lidé jednají, jako bych byl jen jedním z mnoha a opomíjejí mou jedinečnost.	ano ☐ ne ☐

45. Myslím, že je mi můj partner nevěrný.*	ano ☐ ne ☐
46. Někdy se tak rozzlobím, že rozbívám nebo ničím věci.	ano ☐ ne ☐
47. Věřím, že lidé, kteří nejsou úspěšní, mocní, skvělí nebo známí, se cítí frustrovaní.	ano ☐ ne ☐
48. Mám blízké přátelské vztahy, které trvají dlouhou dobu.	ano ☐ ne ☐
49. Mám velké obavy, že mě lidé nemají rádi.	ano ☐ ne ☐
50. Ti, kdo nesní o ideální lásce či romantickém příběhu, mi připadají politováníhodní.	ano ☐ ne ☐
51. Často pocituji vnitřní prázdnotu.	ano ☐ ne ☐
52. Pracuji tak tvrdě, že mi nezbyvá čas na nic jiného.	ano ☐ ne ☐
53. Jednání podle principu „účel světí prostředky“ je podle mě omluvitelné.	ano ☐ ne ☐
54. Mám obavy, že zůstanu sám/-a a budu se muset starat sám/-a o sebe.	ano ☐ ne ☐
55. Mnoho věcí, které většinu lidí netrápí, se mi zdá nebezpečných.	ano ☐ ne ☐
56. Říká se o mně, že se chovám koketně.	ano ☐ ne ☐
57. Je pro mě těžké požádat o laskavost lidí, na kterých jsem závislý/-á.	ano ☐ ne ☐
58. Upřednostňuji aktivity, které můžu dělat sám/-a.	ano ☐ ne ☐
59. Všimám si, že mi v něčem běžní lidé hůře rozumí.	ano ☐ ne ☐
60. Ztrácím kontrolu a dostávám se do rvaček.	ano ☐ ne ☐
61. Lidé si myslí, že jsem příliš upjatý/-á a formální.	ano ☐ ne ☐
62. Často hledám radu nebo ujištění ohledně každodenních rozhodnutí.	ano ☐ ne ☐
63. Nacházím oporu zejména v lidech, kteří toho v životě hodně dokázali.	ano ☐ ne ☐
64. Zůstávám uzavřený/-á do sebe, i když jsou kolem mě lidé.	ano ☐ ne ☐
65. Je pro mě těžké nedostat se do problémů.	ano ☐ ne ☐
66. Jsem přesvědčen/-a, že za mnoha věcmi se skrývá spiknutí.	ano ☐ ne ☐
67. Jsem velmi náladový/-á.	ano ☐ ne ☐
68. Je pro mě těžké zvyknout si dělat věci novým způsobem.	ano ☐ ne ☐
69. Většina lidí si myslí, že jsem zvláštní (divný/á).	ano ☐ ne ☐
70. Využívám příležitosti a chovám se bezstarostně.	ano ☐ ne ☐
71. Každý potřebuje aspoň jednoho přítele, aby byl šťastný.	ano ☐ ne ☐
72. Zajímám se spíše o vlastní myšlenky, než o to, co se kolem mě děje.	ano ☐ ne ☐
73. Ostatní mi závidí vysoké sebevědomí.	ano ☐ ne ☐
74. Snažím se přimět druhé lidi, aby dělali věci podle mě.	ano ☐ ne ☐

* pokud v současnosti nemáte partnera, vztáhněte odpověď obecně na vaše vztahy za posledních 5 let (např. Myslím, že jsou mi muži nevěrní.)

Děkuji za Vaši ochotu a čas!